

МОВОЗНАВЧІ РОЗДУМИ В ЛИСТАХ ПРОФЕСОРА ЮРІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ЖЛУКТЕНКА (до сторіччя від дня народження)

У цій публікації подано добірку листів професора Юрія Олексійовича Жлуктенка до перекладознавця та германіста Роксолани Петрівни Зорівчак, яка в 60–80-ті роки працювала над кандидатською та докторською дисертаціями з перекладознавства. Листи присвячено дисертаційним проблемам, передусім у галузі фразеології та перекладознавства. У них читач може знайти також чимало цікавої інформації про суспільне життя того періоду.

Ключові слова: Ю. О. Жлуктенко, історія українського мовознавства, українська фразеологія, перекладознавство.

Професор Юрій Олексійович Жлуктенко — найвидатніший український германіст другої половини ХХ ст., що мислив категоріями української науки. Він був людиною глибокого філологічного хисту, енциклопедичних знань, небуденно багаті духовності, надзвичайної доброзичливості, принциповості й вимогливості, невсипущої енергії. Уся науково-педагогічна діяльність дослідника, широке коло його творчих інтересів і масштабність пошукового доробку сприяли активізації української філології в контексті світової славистики, поглибленню заходо- та сходознавчих студій, значному розвитку іноземної філології в Україні. Його багатоаспектні й різнобічні праці, сповнені глибокої спостережливості та творчих роздумів, — зразок наукової довершеності та високої лінгвістичної культури для багатьох поколінь. У численних галузях української філології, зокрема в соціолінгвістиці, загальному мовознавстві, германістиці, контрастивній лінгвістиці, психолінгвістиці, перекладознавстві, лексикографії, фразеології, методиці викладання іноземних мов та української мови як іноземної, науковець часто був першопроходцем, «піонером з сокирою важкою» (П. Куліш). Він намагався підняти до найвищого рівня рідну філологію, усвідомлював необхідність досліджувати рідну мову, рідну словесність у світовому філологічному контексті. Професор постійно дбав про джерела збагачення інтелектуального потенціалу нації, у дуже складні часи докладав неймовірних зусиль заради ідеї національного відродження в науці, побудови національної пам'яті у філології. Його породив наш рідний край, його виховували й формували суворі, часто трагічні, обставини цього краю. Він — його невід'ємна, невіддільна частина.

Професор зумів запалити багатьох невситимою жагою творчого пошуку та терпляче допомагав не одному початківцю зіп'ятися на ноги й підійматися крутими стежинами науки. Учив своїх послідовників не тільки фахових справ. Учив правдивості, самовідданості, самовимогливості, невибагливості і скромності. Для багатьох був неперевершеним учителем на суперечливій дорозі ук-

раїнства, на нелегкому шляху до самих себе, до своїх джерел, до своєї нації. Зневажаю, як він висловлювався, «прилипал» у науці. У цьому був несхитним.

Доля подарувала мені щастя бути ученицею шановного Професора. Ішлося не про навчання в університеті чи про аспірантуру. Усе розпочалося з наукової конференції. У Львові 24–26 січня 1967 р. відбувалася Третя науково-методична конференція викладачів іноземних мов вузів міста Львова (на жаль, тоді слово вуз побутувало в нашому мовленні). На секційному засіданні я виступила з доповіддю на тему «Про виховання культури рідної мови у студентів немовних вузів». У перерві проф. Ю. О. Жлуктенко підійшов до мене та запитав про сферу моїх наукових інтересів. Я тоді викладала англійську мову у Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка (тепер — Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка) і працювала над темою з історії германських мов, про що й повідомила Професора. Юрій Олексійович сказав, що є чимало наукових проблем перекладознавчого характеру, що стосуються української та англійської мов.

Оця, здавалося б, коротка розмова перемінила моє життя. Покинула я історію германських мов і зацікавилася перекладознавством. Хоча це зовсім не входило в його обов'язки, Юрій Олексійович постійно консулював мене, навчав, радив. Завдяки йому я познайомилася з Григорієм Порфировичем Кочуром, який також відіграв важливу роль у моєму професійному зрості. Згодом Юрій Олексійович став керівником моєї кандидатської дисертації, консультантом і натхненником докторської, беззаперечним науковим авторитетом, дуже близькою, рідною людиною назавжди. Роками виправляв мої тексти, писав критичні зауваження, учив дошукуватися істини, повідомляв про різні наукові події.

Минуло вже 25 років з часу відходу Юрія Олексійовича у вічність. Цей день — 4 лютого 1990 року — був одним з найтрагічніших у моєму загалом нелегкому житті. Але Юрій Олексійович, його науковий авторитет завжди зі мною і з тими, кого я навчаю і виховую. У моєму кабінеті є портрет професора Ю. О. Жлуктенка і, дивлячись у його мудрі, лагідні очі, я часто розв'язую ті чи інші складні кафедральні проблеми. З 1 листопада 1994 року на факультеті іноземних мов Франкового університету у Львові постійно діє методологічний семінар з проблем перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені професора Ю. О. Жлуктенка, що сприяє вишколу молодих перекладознавчих кадрів.

Маю великий скарб — листи Юрія Олексійовича. Оскільки все, що стосується Професора, — вагоме для нашої науки, наважуюсь оприлюднити більшість із них.

Київ, 7 січня 1969 р.

Шановна Роксоляно ¹ Петрівно!

Щиро дякую за Ваші новорічні поздоровлення і в свою чергу бажаю Вам і Вашій сім'ї щастя й здоров'я.

¹ Проблема мого імені: до червня 1997 р. воно звучало *Роксоляна*, з того часу — *Роксолана*. А трапилося це так. Народилася я у Львові 1934 р. Боячись колонізації, мої батьки намагалися дати дитині історичне українське ім'я. Люди, що вживали форми *лямпа*, *кляса* та ін., подали це ім'я як *Роксоляна*. Із поваги та вдячності до батьків я вживала завжди форму *Роксоляна*. Якщо в «Словникові власних імен людей» (за ред. Л. Скрипник. — К., 1973) є лише форма *Роксолана* (с. 173), то під моїм впливом у довіднику «Власні імена людей» (за ред. В. Русанівського. — К., 1986) є вже обидві формули і *Роксолана*, і *Роксоляна* (с. 156–157). Однак 20–25 червня 1997 року на Шістнадцятій річній конференції української проблематики в Ілліноїському університеті в Урбана-Шемпейн (їх постійно організовував проф. Д. Штогрин) відбувалася традиційна мовна дискусія і мене, яка обстоювала форми *клас*, *лампа* як єдино правильні, літературні, запитали, чому я вживаю форму *Роксоляна*. Я пояснила причину і додала, що від того дня — заради соборності України — привселюдно зміною своє ім'я на *Роксолана*. Оголошеного дотримуюся і дотримуватимусь допоки житиму.

Повертаюся до нашої розмови про тему Вашої роботи. Я Вам говорив про тему Березинського ², вона формулюється так: «Питання морфології в перекладах з української мови на англійську». Проте він бере не всю морфологію, а тільки іменні частини мови — іменник, займенник, прикметник. Метою роботи є виявити, якою мірою можна відтворити засобами англійської мови різноманітну позалінгвальну інформацію (сміслову і стилістичну), яку несуть українські морфологічні категорії — відмінок, рід, число, ступені порівняння, форми суб'єктивної оцінки. Все це повинно робитися з врахуванням найновіших вітчизняних і зарубіжних робіт з загальної теорії перекладу і мовознавства.

Ваша тема могла б звучати аналогічно: «Питання фразеології в перекладах з української мови на англійську», але досліджується в ній зовсім інший аспект перекладу.

До речі, якщо б Вам захотілося про щось порадитися з Березинським (він працює вже досить довго в цій ділянці), то його адреса: Львів-10, вул. Піскова, 28/2, звуть його Василь Петрович. Зараз він, здається, в річній аспірантурі.

Якщо Ви остаточно вирішили обрати цю тему, то беріться до роботи — аналізуйте переклади, збирайте картотеку прикладів, де є перекладені чи переказані українські фразеологізми. Одночасно вивчайте літературу з фразеології.

Якщо у Вас немає збірника перекладів Шевченка на англійську мову (Selected Works), виданих у Москві видавництвом «Прогресс», я можу Вам вислати його. Чимало перекладів Франка, Лесі Українки та ін. було вміщено на сторінках «The Ukrainian Canadian» ³. Мабуть, зможуть допомогти Вам відповідними текстами перекладів і Ваші знайомі.

Прошу Вас писати мені, як у Вас просувається справа.

Чи не могли б Ви прислати мені ті матеріали з попередньої теми, які Вам пощастило зібрати? Мені дуже хотілося б на них подивитися. Я обіцяю Вам нічого з ними без Вашого дозволу не робити і дуже скоро повернути Вам.

Стаття Я. Рудницького ⁴, про яку ішла мова, зветься «Die Erforschung der ukrainischen Sprachinseln», вміщена в «Zeitschrift für Slavische Philologie» № 17, 1941, стор. 3–8. Принаймні, такі дані про цю роботу подає Е. Хауген.

Бувайте здорові.

З сердечним привітом

Ю. Жлуктенко

² Ідеться про Василя Петровича Березинського, доцента кафедри іноземних мов Львівського політехнічного інституту (тепер — Національний Університет «Львівська політехніка»). 1972 р. Василь Петрович захистив кандидатську дисертацію «Українсько-англійські семантико-стилістичні паралелі на морфологічному рівні (на матеріалі англословних художніх перекладів з української мови)». Захист відбувся на засіданні вченої ради факультету іноземних мов Львівського державного університету імені Івана Франка у Львові (тепер — Львівського національного університету імені Івана Франка). Науковим керівником дисертації був доцент П. Г. Зеленський; офіційними опонентами — професор Ю. О. Жлуктенко та доцент С. О. Гурський.

Дисертація В. П. Березинського була однією з останніх дисертацій, яку можна було послати до Вищої атестаційної комісії в Москву неросійською мовою. У № 2 «Бюллетеня Высшей Аттестационной Комиссии при Совете Министров СССР» за 1976 р. було опубліковано схвалене Радою Міністрів СРСР 29 грудня 1975 р. «Положение о порядке присуждения ученых степеней и присвоения ученых званий» (подаю текст мовою оригіналу не тому, що не вірю в силу повноцінного перекладу — адже Валуєвське «не было, нет и быть не может» також передаємо мовою оригіналу). Здавалося б, у цьому документі немає нічого особливого, якби не пункт 83 розділу «О прохождении в ВАК СССР дел по присуждению ученых степеней»: «83. Защита диссертации при согласии членов совета и оппонентов может проводиться на родном языке соискателя. Все документы по присуждению ученых степеней: диссертации, авторефераты, документы личного дела, стенограммы заседаний советов и т. п. представляются в ВАК СССР на русском языке. Если основные положения диссертации опубликованы на других языках народов СССР или иностранных языках, к диссертации в виде приложений должны быть приобщены соответствующие переводы на русский язык, удостоверенные советом, в котором проводилась защита» (Бюллетень Высшей Аттестационной Комиссии при Совете Министров СССР. — 1976. — № 2. — С. 17).

³ The Ukrainian Canadian — англословний журнал, видається в Торонто Асоціацією об'єднаних українських канадців. З 1947 по 1969 рр. виходив двічі на місяць, з 1969 по 1991 — щомісячно. З 1992 р. став двомовним виданням «Українсько-канадський вісник / Ukrainian-Canadian Herald».

⁴ Рудницький Ярослав Богдан (28 листопада 1910 р. — 19 жовтня 1995 р.) — український мовознавець, літературознавець, фольклорист, громадський діяч. 1934 р. закінчив Львівський університет, з 1949 р. проживав у Вінніпезі (Канада).

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже Вам вдячний за те, що передали мені канадські матеріали. Більшу частину з них я пересилаю Вам назад, решту незабаром вишлю поштою.

Я не можу з Вами погодитися, що ця тема дає надто мало матеріалу, адже складено цілий словник канадизмів. Інша річ, що в цілому Ваша робота над цією темою мала б більш описовий, ніж дослідницький характер. Як видно, саме це Вам і не імпонувало в ній.

Тому я вважаю, що раз уже Вас проблеми перекладу більш захоплюють, то й займіться ними з усім запалом і енергією. І далі вже змінювати свої наукові інтереси не варто.

Якщо Ви нічого не матимете проти, то над канадським варіантом англійської мови буду поки що працювати я сам. Ваша бібліографія мені в цьому буде дуже корисна. Поки що я спробую все, що можна, дістати в наших бібліотеках, а вже потім, може, попрошу у Вас допомоги.

З поміток на фотокопіях я бачу, що Ваш родич замовив для Вас словник канадизмів Avis'a. Якщо Ви його одержите, я б дуже Вас просив дати мені тоді можливість з ним познайомитись. До речі, у Вашій статті Ви згадуєте інший словник: *Dictionary of Canadian English*. Де Ви з ним познайомились?

Якщо у Вас буде змога, то мене дуже цікавить робота така:

Foster J. M. Slavic in North America: An exploratory study into the language of Ukrainians in the U.S.A. (Slavica, No. 53), pp. 21. Winnipeg, Urbana, 1965.

Крім того, мене повідомили, що в американському журналі «Сучасність» і ще десь було вміщено дві (а може більше) рецензії на мої праці («Українсько-англійські міжмовні відносини» і «Мовні контакти»). Здається, написав їх Ковалів. Якщо це можливо, може, їх теж можна сфотографувати?

Але це я надто вже зловживаю Вашою доброзичливістю. Насамперед я б хотів прочитати працю Фостера...

У надісланій Вами бібліографії лише кілька назв стосуються перекладу, причому всі французькою мовою. На всякий випадок я їх відмітив у списку. Ваша стаття написана гарно, і саме в такому вигляді, як треба для журналу. Деякі помітки я зробив у рукописі, але то все дрібниці. Саме з неї я остаточно переконався, що Вам треба працювати в цій ділянці.

Пишіть, чим я зможу ще Вам допомогти? Хоч поки що я бачу, що допомога більше йде з Вашого боку.

Циро бажаю Вам успіхів у Ваших студіях і в житті.

Юрій Жлуктенко

PS. У мене лишилися такі матеріали:

1. Partridge E. *British and American English since 1900.*
2. Allen H. B. *Canadian-American Speech Differences.*
3. Drysdale P. D. *A first approach to Newfoundland phonemics.*
4. Avis W. S. *Speech Differences Along the Ontario — United States Border. III. Pronunciation.*
5. *A Dictionary of Canadisms.*
6. *Canadian Poems.*

Київ, 12.ІІ.1969

Вельмишановна Роксоляно Петрівно!

Ваша студентка Женья забрала частину матеріалів, а сьогодні я відіслав решту бандероллю на Вашу адресу. Сподіваюсь, що все дійде до Вас і нічого не загубиться. Дуже Вам вдячний, що Ви дали мені змогу ознайомитися з цими матеріалами, це було для мене дуже корисно.

Сьогодні я розмовляв з Іллею Вакуловичем Корунцем. Він сам працює зараз над темою «Перекладацька справа на Україні в 20–30-х роках». Якщо у Вас буде потреба, він радо поділиться з Вами своїм досвідом.

Я, здається, в своєму листі нічого не написав Вам про ту Вашу статтю для журналу. Вона мені сподобалася, написана цікаво й запально. За змістом більше підходить до «Жовтня», ніж до «Іноземної філології». Остання призначена все ж таки для дуже вузького кола фахівців, а Ви ставите там деякі питання значно ширше.

Ви питали, чи варто збирати матеріал, що стосується перекладів з англійської мови на українську. Це залежить від того, що покаже Ваш аналіз прикладів з української на англійську мову. Якщо Ви там знайдете досить матеріалу, то зможете побудувати свою роботу приблизно так:

1. Вступ. Загальний огляд розв'язання проблеми фразеологізмів в теорії і практиці перекладу. (Це може бути й першим розділом).
2. Проблема перекладу українських ідіом (фразеологічних зрощень) на англійську мову.
3. Проблема перекладу стійких метафоричних сполучень.
4. Проблема перекладу прислів'їв і приказок.
5. Проблема перекладу «крилатих висловів».

Якщо ж матеріалу буде менше, то після загального огляду можна дати другим розділом «Проблема перекладу українських фразеологізмів на англійську мову», а третім — переклад англійських на українську. Правда, в цьому випадку навряд чи вдасться уникнути повторень. Але, якщо Ви оберете навіть перший варіант, то використати для порівняння певні факти з перекладів на українську мову теж було б корисно.

Мені казали, що у Львівському університеті нещодавно була захищена дисертація з перекладу. Прізвища дисертанта я не знаю. У всякому разі я думаю, що Ви зможете там цю дисертацію розшукати.

Пишіть, як просувається Ваша робота.

З найкращими побажаннями

Ю. Жлуктенко

30.VI.69, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже Вам вдячний за те, що прислали словник. Поки що я ознайомився з ним лише поверхово, але вже бачу, що він неповний. Із іншомовних запозичень у ньому подані лише слова французького, індійського та ескімоського походження. Зовсім немає, наприклад, германізмів, а німецька етнічна група в Канаді — третя за кількістю, не може бути, щоб це не відбилосся в мові. Немає і жодних слов'янізмів, не кажучи вже про українізми. Але й у такому вигляді цей словник для мене дуже цікавий. Ви не будете гніватися на мене, якщо я його ще трохи затримаю в себе?

Тут у нашому університеті є викладач Бородянський Ісак Абрамович, який працює над дисертацією на тему «Вопросы перевода английских фразеологизмов на русский язык». Науковий керівник у нього — проф. О. В. Кунін з Москви. Бородянський дав мені ознайомитись з тезами своєї доповіді до конференції, яка десь восени відбудеться в Московському Педінституті іноземних мов по проблемах перекладу. На всякий випадок я ці тези дав передрукувати і вишлю Вам для орієнтації. Зверніть увагу на те, що в них проблема перекладу фразеологічних одиниць зв'язана з проблемою контексту, це треба і Вам врахувати.

Ваша доповідь з історії перекладів на Україні в 20–30-і роки написана цікаво, жваво, але вона більше підходить до журналу, ніж до газети. До того ж у ній бракує аналізу якості перекладів, якого Ви, звичайно, дати не могли, бо на це довелосся б витратити силу часу. Але з наукової точки зору цей аналіз є найціннішим і найбільш потрібним.

Щодо того чи можна обмежитися аналізом перекладів Шевченка, мені сказати важко, бо я ж не знаю, скільки там назбиралосся цікавого матеріалу. В принципі, звичайно, можливо обмежитись одним поетом. От, наприклад, восени я маю виступати опонентом на захисті дисертації на тему «Р. Бернс в українських перекладах». Якщо матеріалу багато, то треба спробувати його обробляти і тоді він сам покаже, чи з нього виліплюється витвір достатньої форми.

Якщо знаходиться кращий варіант, ніж у наявних словниках, обов'язково фіксуйте його. Словники мимохідь треба критикувати.

Праця д-ра Мандрики про українську літературу в Канаді дуже б мене цікавила, але то річ недосяжна. Виступи на конференціях з питань фразеології дуже корисні, вони змушують думати, тому виступайте, хай і не з довершеними доповідями.

Щодо розмежування «народ чи Шевченко» я з Вами згоден, робити це не варто, бо ніхто не може довести, що якийсь фразеологізм, не зареєстрований у словниках, Шев-

ченко не міг десь почути в народі, і навпаки, що його фразеологізми пізніше не поширилися завдяки надзвичайній популярності його творів.

Прошу пробачити, шановна Роксоляно Петрівно, що відповідаю Вам так пізно. На новій роботі в мене зараз з часом дуже сутужно. Сподіваюся, що згодом я якось відрегулюю свою роботу з тим, щоб хоч днів два на тиждень вивільнити для наукових цілей.

Відпочиватиму я лише до 25-го липня, а потім буду на роботі. Це звичайні деканські клопоти по прийому. Родина моя відпочиватиме вперше за багато років без мене. Це для всіх нас дуже незвично і трохи сумно. Доня моя — Наталка закінчила 4-ий курс англійського відділу, наступного року кінчає університет.

Бажаю Вам приємного відпочинку. За день-два вишлю копію тез Бородянського.

З найкращими побажаннями

Ваш Ю. Жлуктенко

2.VII.1969

Шановна Роксоляно Петрівно!

Висилаю Вам тези Бородянського про фразеологічні одиниці і контекст. Написані вони дуже конспективно, але основне в них зрозуміти неважко — переклад фразеологізмів має спиратися на контекст. Це підхід новий і варто його врахувати.

Повертаю Вашу статтю про переклади 20–30-х років. Вона мені сподобалася, прочитав її з задоволенням. Будь-яких зауважень до неї не маю.

Бажаю Вам приємного відпочинку.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

25.02.70, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Сьогодні приїхав з Ужгорода, де довелося затратити 8 днів на досить неприємну в наші дні справу — перевірку роботи факультету іноземних мов. Їхав — вірніше летів звідти літаком, який мав зупинитися в Львові. Майнула навіть думка, чи не зупинитися на день, перевірити заодно і Вашу роботу, аж зіпсувалася погода, нас зігнали з двох літаків в один і повезли через Івано-Франківськ. До Києва ми дісталися під час такої хуртечі — снігу з дощем, що я тільки вклонився в думці майстерності пілотів.

Вдома знайшов Ваше листя. Щиро вітаю з публікацією. В друці стаття звучить дуже добре, навіть солідно.

Щодо нової статті про Шевченка, то маю деякі зауваження. По-перше, в ній є деякі моменти, пов'язані з політичними постатями, де треба виявити певну обережність і тактовність. Я не цілком певний, що до Агапія Гончаренка можна прикласти епітет «революціонер». Він був причетний до революційного руху, але, виїхавши до США, наскільки мені відомо, відійшов від нього, побудував собі хутір, і на цьому й скінчилася його діяльність. Так само будьте трохи обережніші з В. Кіркконеллом, якого Ви хвалите вже аж надмірно. Мені відомо, що в «Українському житті» та «Юкрейніен Кенейдіен» не раз друкувалися дуже гострі статті проти В. Кіркконелла, його політична діяльність розглядалася як антирадянська, зокрема він співробітничав з найбільш войовничими українськими націоналістичними організаціями. Тому, якщо Ви отак безоглядно будете його хвалити (відомий вчений, блискучий версифікатор, перекладач у світовому масштабі??), то буде одне з двох: або це погубить Вашу статтю — її не надрукують, або редакція, не знаючи, пропустить, і Вас пізніше почнуть за це громити.

До того ж у Вас про видання «Прогресу» та про переклад Віра сказано дуже мало. І незалежно від того, хотіли Ви цього чи ні, виходить так, що переклади В. Кіркконелла заслуговують на більшу увагу. А «Прогрес» все ж таки радянське видавництво.

З дрібніших зауважень хочу підкреслити таке:

1. Не можна перекладати назви газет і журналів, треба писати «Аляска Геральд», ще й у дужках дати (Alaska Herald) і місто, наприклад «Сан-Франциско», абощо. Переклад на українську мову назв давати необов'язково.

2. Ваша стаття викличе цікавість і літературознавців, і бібліографів. Треба, щоб вони з неї відразу діставали точні відомості, отже, не можна писати: «У 1911 р. з'являється переклад...» і все, треба вказати і де з'являється, в якому видавництві і в якому місті.

3. Трохи докладніше слід би сказати про переклади Шевченка, здійснені емігрантами, крім Віра. У Вас подано тільки прізвища і все. Може б, сказати дещо й про їх роботу?

4. Про переклади Віра (Вив'юрського) слід би сказати дещо більше. Він віддав немало сил цій справі, і те, що ним зроблено, мало велике значення. У Вас же будь-якої якісної оцінки перекладів Віра немає.

5. На сторінці 9 Ви пишете, що в перекладах Кіркконелла «інколи зм'якшено бунтівничого Прометея України», але, як видно, схильні подивитися на це крізь пальці. Цього Вам не простять, а може і не дозволять. Тому слід було б трохи детальніше спинитися на такому «пом'якшенні», порівняти переклад Віра чи Маршалла з перекладом Кіркконелла. Адже взагалі будь-яке «підправлення» автора перекладачем неприпустиме, а тут воно ще й має політичний ґрунт.

6. Тому я б на Вашому місці ставився б до Кіркконелла більш стримано і об'єктивно. Відзначивши, що ті чи інші моменти його діяльності є шкідливими, вказав би, що об'єктивно його величезна робота в галузі перекладів української літератури на англійську мову має позитивний характер, популяризуючи наших письменників і вводячи їх твори в духовну скарбницю інших народів.

7. До речі, Вір виїхав назад до Канади, працює зараз у редакції «Кенейдїєн Тріб'юн». Йому можна туди писати просто на редакцію.

8. Дрібніші зміни, головним чином стилістичного характеру, я дозволив собі зробити олівцем просто в рукопису, не маючи на це Вашого дозволу. Прошу пробачити за таку сміливість.

В цілому ж стаття написана дуже цікаво, я певен, що її можна посилати у «Всесвіт» або інший журнал. Можна з нею й виступити на конференції. Про шевченківську конференцію я розпитаю і напишу Вам.

Аспірантури нам майже не дають. Одержуємо щороку 1–2 аспірантури цільовим призначенням. Якщо Ваша консерваторія дасть Вам таку цільову аспірантуру, то, я думаю, що університет погодиться.

Польської газети «Наше слово» і її літературного додатка у нас ніде не дістанеш. Колись я післав їм свою книжку, і вони не відповіли. Мабуть, не дійшла до них. А взагалі газета дуже цікава, значно цікавіша за американські і канадські.

Як тільки визнаю щось конкретне про московську конференцію, я Вам напишу, а тим часом Ви і самі налагоджуйте зв'язок. До нашого університету теж напишіть: Київ, вул. Володимирська, 60, КДУ, філологічний факультет, кабінет шевченкознавства. Запропонуйте свій виступ.

Ну, будьте здорові. Бажаю Вам великих успіхів.

Ю. Жлуктенко

30.XII.70

Шановна Роксоляно Петрівно!

Статтю Вашу прочитав. Будь-яких принципових зауважень до неї не маю. Деякі стилістичні правки дивіться в рукописі. Вони для Вас необов'язкові, якщо з чим не погодитесь, то я не проти.

Також хочу сказати, що я не гніваюсь, що Ви відхиляєтесь від своєї теми. У Вас є літературне обдарування і було б неввірно затискувати Вам рота. Те, що Ви відчуваєте потрібним сказати, Ви його мусите сказати, інакше це було б насильством над Вашою особистістю.

Інша справа, що треба прискорити роботу над темою, бо вона з часом перетвориться для Вас на тягар, і психологічно Вас почне душити. Крім того, не виключена можливість, що хтось візьметься за цю проблему і вискочить наперед. Фразеологією вже займається багато людей. Поки що вони вивчають її від англійської до рідної, але вже тут ресурси вичерпуються, і тоді візьмуться й за зворотний напрямок. Буде дуже шкода затраченого часу і роботи, якщо це трапиться.

До того ж і, працюючи над своєю темою, Ви знайдете матеріал, з яким можна виступити в пресі, не чекаючи на завершення дисертації.

Відносно Вашого оформлення на стажування, я вже Вам писав. Висилайте ці матеріали на адресу нашого ректорату, а я там уже про Вас переговорив.

Ще раз бажаю Вам щасливого Нового року.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

26.X.71, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Я у Вас у великому боргу. Не відповідав Вам, бо довгий час хворів. І зараз почуваю себе не так як слід. За порадою лікарів довелося відмовитися від поїздки до Львова, де треба було 3.XI виступати на захисті у Л. Б. Юшиної.

Повертаю Ваші обидві статті. Звичайно, обидві вони цілком придатні до друку. Ви вже виробили досить вправну техніку письма і пишете добре і легко. У статті про фразеологію я зробив деякі помітки просто в тексті, Ви їх там знайдете.

Щодо статті про культуру мови, то будь-яких зауважень до викладу та стилю в мене немає. Але в цілому враження таке, що в ній треба було б дати більше конкретного матеріалу — порад до роботи в аудиторії. Всі ті рекомендації, що там подано, розрізнені, вони не становлять системи, тому позитивна частина статті досить фрагментарна. Звичайно, і в такому вигляді стаття корисна, тому відзив свій я про неї тут прикладаю.

Статтю треба надіслати в Київський педінститут іноземних мов редколегії збірника «Методика викладання іноземних мов».

Чекаю від Вас статей з аналізом перекладів Шевченка, Лесі Українки тощо, зокрема перекладів фразеологій, з міркуваннями щодо можливостей такого перекладу і його перспектив, з зіставленням двох фразеологій і т. ін.

Дякую за надіслані Ваші статті. В друці вони зовсім хороші.

Шкодную, що Ваша пропозиція про передплату «Нашого слова» потрапила до мене надто пізно. З зарубіжних українських видань це найсерйозніше, і я б з охотою читав його систематично. У Києві його майже неможливо дістати.

Бажаю Вам дальших успіхів.

З пошаною Ю. Жлуктенко

11.XI.71. Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Повертаю рукопис Вашої статті. Вона мені сподобалася: головне те, що в ній уже не просто роздаються оцінки перекладачам, а подається аналіз і зіставлення перекладів. Будь-яких суттєвих зауважень у мене немає, а деякі дрібниці помітить і редактор.

Не раджу Вам знову і знову повторювати в своїх статтях певні вислови М. Рильського, Г. Косинки та ін. Це псує враження. Інша річ, коли це зроблено в статті і потім у книзі. У Вас така книга поступово назріває.

Дякую за передплату «Нашого слова».

Бажаю дальших успіхів.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

20.XII.1971

Шановна Роксоляно Петрівно!

Вашу статтю про збірку оповідань «Прогресу» прочитав. Вважаю, що вона дуже корисна. Але «Всесвіт» навряд чи візьме її, бо він спеціалізувався лише на парадних матеріалах.

Жаловецький обіцяв, що Вашу статтю вони вмістять. На жаль, вона прийшла тоді, коли вони вже збірник 1971-го року подали до видавництва. Тому вона піде до наступного, тобто вийде лише через рік.

Щиро вітаємо Вас і всю Вашу родину з наступаючим Новим роком. Бажаю Вам у 1972 році завершити дисертацію, і тоді вже Ви матимете повний простір для себе.

Сердечне вітання Вам від Наталки.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

27.III.72

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже вдячний Вам за увагу, газету одержую. Але повторюю, що це для Вас надто велика турбота, тому мені незручно зловживати Вашою добротою. Давайте, принаймні, обмежимося «Нашою культурою», цього буде досить.

20. XII. 1971.

Шановна Роксолано Тетрівно!

Вашу статтю про збірку
оповідань „Трогреду“ прочитав.
Вважаю, що вона дуже хороша.
Але „Всесвіт“ напевд не візьме
її, бо він спеціалізувався лише
на парадних матеріалах.

Маловеский обіцяв, що Вашу
статтю вони вийстять. На жаль,
вона прийшла тоді, коли вони вже
збірник 1971-го року подали до ви-
давництва. Тому вона піде до
наступного, тобто вийде лише
через рік.

Щиро вітаємо Вас і всю Вашу
родину з наступаючими Новими
роками. Бажаю Вам у 1972 році
завершити дисертацію, і тоді вже
ви матимете повний простір
для себе.

З повагою

Сергій Степанко
Ваш друг Наталки.

Степанко

Складається враження, що ВАК не дуже цінує дисертацію чисто перекладознавчого характеру. Дисертацію В. В. Коптілова досі не затверджено, хоч з дня захисту минуло вже десять місяців. Тому, мабуть, зверніть більше уваги на порівняльно-лінгвістичний аспект Вашої розвідки.

Починайте описувати те, що зібрано, розмірковуючи над кожним прикладом, шукаючи якихось узагальнень.

Запропоновані Вами теми всі гарні. Хіба, може, уточнити перші три так: 1. Інтерпретація стійких метафоричних сполучень в англійських перекладах Шевченка; 2. Відтворення фразеологізмів-реалій у перекладі (на матеріалі...); 3. Відтворення стилістичних функцій фразеологізму в перекладі (на матеріалі...).

В кожному випадку розглядати проблему, а не просто критикувати переклади. У червні, здається, буду в Львові, на захисті В. П. Березинського.

Вітає Вас Наталка.

Кланяйтесь від нас Вашій родині.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

15.VI.72

Шановна Роксоляно Петрівно!

Пробачте, що затримався з рецензією. Приїхавши, захворів і ще й зараз не зовсім здоровий. Сподіваюсь, що ще не пізно. В крайньому разі можете послати додатково, якщо статтю вже надіслали.

Наталя моя щиро дякує за запрошення, але в неї складається так, що вона з нього не зможе скористатися. Може, колись пізніше...

Ніяк не вдається зв'язатися з В. В. Коптіловим відносно Т. П. Козланюк. В університеті крутимось з ним різними орбітами, а телефоном ніяк не можу [його] зловити. Тому я повідомлю Вам пізніше про ці переговори.

Не забувайте про нашу з Вами нещасну фразеологію.

Щирий уклін всій Вашій милій родині.

Ваш Ю. Жлуктенко

S. a. (приблизно 1972 р.)

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже вдячний Вам за «Наше слово», хоч мені і незручно перед Вами за ці турботи.

Я прошу пробачення за те, що так не акуратно відповідаю, з запізненням на Ваші листи. Дуже багато різної роботи.

Цими днями нарешті розпочалось викладання арабської мови на нашому факультеті. Треба було знайти викладачів (одного з Ленінграда), «добитися», як у нас кажуть, прописки і квартири, скласти навчальний план і програму. Зараз це вже ніби все здійснилося. На черзі нові завдання — з нового року створити по одній групі японської і китайської мови. Для цього потрібен дозвіл з Москви, бо наше МВССО виявилось в цих питаннях надто боязким і нерішучим. Часом взагалі сумніваєшся, навіщо ця інстанція запроваджена.

Чекаю від Вас матеріалів про фразеологізми. Ви мені обіцяли, що 1972-й буде в цьому відношенні більш продуктивним.

Наталя зараз у Москві, в бібліотеках.

Щирі вітання Вашій усій родині.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

28.I.1973

Шановна Роксоляно Петрівно!

Рецензію висилаю. Але, кажучи відверто, статтю цю вважаю написаною нижче vlastивого Вам рівня. Про лінгвістичні питання (та й методичні) Ви пишете без нахнення. Це зрозуміло, душею Ви літератор.

Що у Вашій статті слабкого? Ви не даєте в ній закінченої чи хоча б у загальних рисах наміченої програми роботи над цим аспектом. Коли цю роботу починати? Як сумістити її з основною роботою над спеціальними текстами? Де і коли вводити фразеологічний ма-

теріал, як його дозувати? Як і коли перевіряти засвоєння? Чи є відібраний фразеологічний мінімум? Наскільки мені відомо, його немає. Чи повинен бути він однаковим для студентів усіх спеціальностей? Чи студент повинен мати активний і пасивний запас фразеологізмів, чи тільки повинен їх розуміти? Чи повинен він уміти обов'язково їх перекласти, тобто знати їх відповідники в рідній мові? Чи потрібна в курсі іноземної мови якась систематична робота в цій ділянці, чи справді можна обмежуватися тим, що «інколи корисно подати студентам текст, в якому є фразеологізми»? Якщо така система потрібна, то як її побудувати? Що повинно бути зроблено на I, II, III, IV і т. д. семестрах? Яку увагу слід приділяти знанню фразеології під час екзамену?

І ще є багато питань, які мимоволі виникають, коли читаєш Вашу статтю. Ви на них відповіді не даєте. А викладач щодня чує сотні отих «треба», «треба» і рідко чує, щоб до цього слова долучалося маленьке слово «отако».

Звичайно, це не значить, що Ваша стаття нікуди не годиться. У ній є багато корисних відомостей, саме питання поставлене, це вже важливо. Адже зараз викладачі зовсім не займаються фразеологією, а ще за моїх студентських років без цього не можна було уявити жодного заняття з іноземної мови. А годин на мову було не більше, як зараз. Правда, тоді вимагали в студентів багато чого вчити напам'ять, а теперішній студент це сприйняв би щонайменше за образу...

З технічного боку рукопис треба оформляти не так. На машинці все друкується підряд, без будь-яких підкреслень чи розрядок, а потім від руки треба розмітити, яким шрифтом набирати. Ті місця, які Ви хочете, щоб набрали курсивом, підкреслюєте хвилястою лінією і на полях вказуєте ~~~ курс. Що треба набрати в розрядку, підкреслюєте пунктирною лінією, на полях вказуєте ---- розр. Що напівжирним шрифтом — підкреслюється суцільною лінією і на полях вказується ___ п/ж. У тексті не рекомендується вживати надто різноманітні шрифти, слід обмежуватися одним, двома (виділяти курсивом або напівжирним). Коли в тексті зустрічається курсив кілька разів, то на полях помічається тільки один раз. Взагалі про це все докладно пишеться в порадниках автору та коректорам. Це все треба добре знати.

«Наше слово» одержую регулярно, спасибі Вам.

Прошу вибачення за зовнішній вигляд листа, пишу на роботі, в чужому кабінеті, де крім цієї примхливої ручки нема іншого приладдя.

Щирі вітання Вашій родині.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

Київ. 31.ІІІ.73

Шановна Роксоляно Петрівно!

Прошу пробачення, що затримався з відповіддю. Знову два тижні хворів, на цей раз так, що навіть читати не міг. Тому довелося вичікувати.

Обидві Ваші статті гарні, у мене немає будь-яких зауважень. План дисертації теж не викликає заперечень. Хіба що можна побажати більше наголосити теоретичні принципи порівняльної фразеології. Адже йдеться не тільки про техніку перекладу, а й розкриття своєрідностей у сприйманні світу носіями різних мов на фразеологічному рівні.

У мене складається враження, що ВАК почав косо поглядати на дисертації з теоретичних питань перекладу. Я навіть чув від одного чиновника в Москві таке міркування: «В області літератури постійно стремятся выдать за науку обыкновенное литературное критическое выступление, а в области так называемого переводоведения — просто список курьёзов, составленный по методу — пальчик туда, пальчик сюда».

Отож Вам треба не лишатися на поверхні технічного розгляду чи зіставлення, а дискутуватися закономірностей і причин.

Також дбайте про стиль, який у дисертації повинен бути відмінним від стилю журнальної статті. Це наукова монографія, яку слід писати чіткою, прозорою мовою, але без надмірної патетики, без жодних натяків на декламацію і позу. Хай який не буде огидний Вам Менінг, але в дисертації Ви його повинні розкрити холодно і нещадно, проте без лайки і негативних епітетів.

Вам буде нелегко перебудуватися, бо Ви вже виробили собі власний стиль, проте це потрібно, і, хто його знає, може це ще й піде Вам на користь.

Щодо М. В. Ляховицького — не створюйте собі ілюзій. Ота «Методика», яку Ви бачили, і є тим збірником, куди Ви посилали свою статтю. Туди пробитися далеко важче, ніж до «Іноземної філології». Я у Ляховицького не маю авторитету, отже допомогти тут нічим змоги не маю.

Між іншим, наші дехто тут посилає статті в Чехословаччину (*Philologica Pragensia* тощо), до НДР та ін. Пошукайте ще цих шляхів. Дуже багато друкується за кордоном Рот, той навіть монографії в Угорщині друкує.

Раджу Вам поспішати з дисертацією, бо може хтось тему цю перебити, чи просто зняти з неї новизну, якоюсь статтею або дисертацією. Пишіть сміливіше, адже Ви бачите, що мені вже майже не доводиться Вас коригувати. Тому відразу присилайте цілий розділ сторінок 50–60, а поки я його читатиму, пишіть далі.

Бажаю Вам успіхів. Вітають Вас і всю Вашу родину мої рідні.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

Р. С. Календар я одержав, дуже вдячний Вам за турботи.

S. a. [липень 1973 р.]

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дякую за привітання, прошу пробащення, що роблю це з великим запізненням. Довелося захопити Вашу статтю з собою аж у санаторій і тут її почитати.

В цілому стаття цікава і нова, хоч вона говорить тільки про семантичну спільність і не торкається граматичної будови фразеологізмів (хоча б побіжно).

На жаль, рецензію я можу послати Вам тільки рукописну, бо не маю тут з собою машинки.

В свою чергу, дуже вдячний Вам і Василю Олексовичу за турботи і піклування про мою Наталку. З її слів виходить, що ми можемо Вас щиро поздоровити зі збільшенням родини. Пишу так абстрактно, боячись недоречності.

Щире, сердечне вітання усім Вашим рідним.

З пошаною Ю. Жлуктенко

* * *

Зауваження до статті

1. «Спільний фразеологічний фонд» — це дуже сильно сказано, і може розглядатися як перебільшення. Краще говорити про «спільні явища (моменти, риси)». Тим більше, що й справді укр. *во віки і віки* і англ. *for ever and ever* — це різні одиниці і будовою, і деякими конотаціями, і нарешті мовною належністю. Спільне в них лише значення, семантика, означуване.

2. Не обов'язково кожного разу давати підзаголовок «На матеріалі...». Кожна мовознавча праця будується на якомусь певному матеріалі, тому не обов'язково про це щоразу писати. Це й так видно зі змісту.

3. Чи не забагато посилянь на інших авторів та праці? Я не підраховував, але значна «площа» статті займається цим другорядним матеріалом. Він потрібен, але не надміру.

4. Біблізмами не слід починати розгляд, треба їх перенести трохи далі.

5. У статті краще подавати частку *to* або артикль там, де їм належить бути. У словниках їх подають у кінці, щоб було легко помітно дієслівну форму або іменник.

6. Загальноновживане скорочення *smb.*, а не *smbd.*

7. Не замінняйте потрібних знаків іншими, наприклад, наголос чи польське ' у слові *prokoj* якимсь апострофом.

8. Якось органічніше треба зв'язати приклади вживання англійських фразеологізмів з попереднім аналізом прикладів. Вводити якісь «зв'язкові» ланки, наприклад: «Цей фразеологізм широко вживається в сучасній англійській публіцистиці (худ. літературі)...»? Ці приклади слід обов'язково перекладати.

Інші, дрібніші, — див. по тексту статті.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю Р. П. Зорівчак «Спільні явища фразеології української та англійської мов»⁵

⁵ Рецензовану статтю Р. П. Зорівчак опубліковано у вип. 43 журналу «Іноземна філологія» за 1976 р. під заголовком «Спільні явища фразеологічного фонду української і англійської мов».

Р. П. Зорівчак висвітлює в своїй статті зовсім не розроблене питання, яке має велике теоретичне і практичне значення. З одного боку, дуже актуальним є створення порівняльної фразеології різних мов, яка б досліджувала спільні і відмінні моменти в певних фразеологічних системах. З другого боку, потреби перекладу вимагають науково обґрунтованих рекомендацій для перекладачів, які часто, не маючи таких, просто проминають фразеологізми оригіналу, збіднюючи цим свій переклад.

Р. П. Зорівчак торкається тут лише двох типів співвідношень у фразеології — еквівалентності і аналогічності, які, проте, є найбільш поширеними.

Як матеріал для аналізу використано різні приклади творів Тараса Шевченка англійською мовою, які автор досліджує вже багато років.

Статтю написано цікаво і дохідливо, і безумовно її з інтересом прочитають філологи і перекладачі різних фахів і напрямків.

Рекомендую статтю Р. П. Зорівчак до друку.

Ю. Жлуктенко,
доктор філологічних наук, професор
Київського держ. університету
імені Т. Г. Шевченка

15 вересня 1973 р.

Київ

10.XII.1973

Шановна Роксоляно Петрівно!

Вибачте, що досі не відповів на Ваші запитання, дуже був зайнятий різними, здебільшого мало значимими, справами.

Нарешті з'явився сигнальний примірник нашого підручника української мови «Ukrainian» — обскубаного до невпізнанності, але все ж з деякими ознаками колишнього оригіналу. Звичайно сигнальний примірник не прийнято довго затримувати, але цього разу сталося не так. Більше двох тижнів носили ми різні попередні видання до Літ'у, намагаючись врятувати герб Києва, але нам так і не пощастило: герб зняли. Види Києва, які сто разів раніше друкувалися, тепер здалися знятими «з пташиного польоту» і т. д. Ще ціла низка інших причіпок, і вже готових кілька тисяч книжок тепер будуть розривати і міняти в них різні частини.

Зовні, однак, книжка має вигляд непоганий. Купити її буде неможливо, бо Укркниготорг замовив аж... 250 примірників. Та й на зовнішній ринок піде всього 5 тисяч. Шкода часу і праці...

Якщо хтось у Львові зацікавиться цим підручником, то, може, ще можна замовити безпосередньо в видавництві «Вища школа» у відділі реклами (Київ, Гоголівська, 7). Навіть ми, автори, одержимо тільки по три примірники.

Ви питали про «новий» збірник. Це той самий, тільки тепер проникнути до нього буде ще важче. Взагалі це фірма ненадійна, не раджу гаяти час на них.

Ваші плани щодо композиції дисертації здаються мені правильними, але остаточно це буде видно в написаному вигляді.

Щирі вітання від нас Вашому чоловікові (Наталка часто згадує «пана Василя») і, звичайно, Тарасику та іншим членам Вашої милої родини.

Бажаю успіхів.

Ваш Ю. Жлуктенко

27.I.74

Шановна Роксоляно Петрівно!

[...]

Підручник ⁶ уже вийшов, хоч я сам його не маю. Авторам не поспішають видавати. Відділ збуту видавництва «Вища школа» дуже стурбований тим, що майже 1000 примірників тиражу нікуди дівати. Я Вам писав, що Укркниготорг замовив всього 250 прим.

⁶ Йдеться про підручник: Жлуктенко Ю. О., Тоцька Н. І., Молодід Т. К. Ukrainian.— К., 1973. — 351 с.

Чи не знаєте Ви когось з Львівського облкниготоргу? Вони могли б замовити без сумніву ще якихсь пару сот книжок. Видання оформлене дуже непогано, і його можна рекомендувати як подарункове. Багато хто міг би його вислати родичам у Канаду чи США.

Вчителі з Канади, які були у нас влітку, говорили, що їм можна відразу посилати хоч тисяч 10, а видали чотири тисячі і не знають, куди їх подіти... Чи просто не хочуть цим займатися.

Пробачте, що докучаю Вам цими справами.
Щирі вітання від Наталки всій Вашій родині.
Бувайте здорові
Ваш Ю. Жлуктенко

2.IV.74, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Насилу добився у видавництві «Вища школа» відповіді. Сказали, що надійшло замовлення зі Львова на 250 примірників, причому водночас, а не двома партіями, як Ви говорили. Іще в них лежить 900 примірників, і ці бізнесмени до того безпорадні, що мені просто їх шкода, і я відчуваю велику ніяковість від того, що вчинив видавництву неприємність, написавши книгу і завдавши їм такого клопоту. Авторських нам і досі не дали, не знаю, коли й будуть.

Вийшов підручник «Вступ до германського мовознавства», — написали ми вдвох з Т. А. Яворською. Це перший такий підручник в СРСР, а тираж дали — тисячу. Тільки блиснуло в одній крамниці, побігли мої студенти і повернулись ні з чим. Навіть сам не маю. Випросив у знайомого один підручник, послав Б. М. Задорожному⁷, сам уже якось переб'юсь.

Ну, тепер уже енциклопедію завершено, беріться вже за фразеологію. Проаналізуйте добре Баранцева, мені здається, що там більше перекладів і тлумачень, ніж фразеологічних еквівалентів. Хоч, правда, це взагалі питання — чи можлива абсолютна еквівалентність будь-яких різномовних фразеологізмів. Фразеологічні одиниці в кожній мові так окутуються різноманітними конотаціями, що повної симетрії навряд чи можна знайти.

Як росте Ваш козак? Коли Ви виходите на роботу?

Цього разу хворів я довго, майже місяць. Вийшов на роботу, не прийшовши до норми, бо все стоїть. Коли прийшов — то одні співчуття, слова хоч до рани прикладай, а на ділі — поки я лежав, то ніхто ні за холодну воду не брався. Гори паперів лежать, чекають на мене, хоч більшу половину можна було б без мене зробити. До чого таки безглузда і марна вся ця адміністративна «антипраця»!

Вітають Вас і всю Вашу родину мої рідні, особливо Наталя. Дуже вдячний за те, що Ви через силу знайшли можливість поклопотатися долею моєї книжки.

Бувайте здорові.
Ваш Ю. Жлуктенко

Київ, 28.V.74

Шановна Роксоляно Петрівно!

Прошу пробачити, що відповідаю з таким запізненням. Треба було терміново здати до видавництва одну роботу, і на це йшли всі ресурси часу.

[...]

Вашу роботу я давно прочитав. Як окрема стаття вона має вигляд, але як частину дисертації її собі ще не чітко уявляю.

Основне те, що Ви берете фразеологізм у тому його граматичному або навіть лексичному варіанті, який він має в певному Шевченковому тексті, а обговорюєте так, ніби це його основна форма, так би мовити «словникова», напр., *скрежет зуба, зубами скрегоче* і т. ін. Треба, очевидно, брати основний варіант ФО і вести дискусію навколо нього, а коли вже йде мова про його інтерпретацію засобами англійської мови, тоді вже Ви берете конкретний текст Шевченкового оригіналу і конкретні зразки перекладу.

⁷ Богдан Михайлович Задорожний (27.VI.1914 — 19.VI.2008) — філолог, германіст, доктор філологічних наук, професор, фахівець з історико-порівняльного і германського мовознавства. У 1952–1987 рр. — завідувач кафедри німецької філології Львівського університету.

Обговорюючи ефективність того чи іншого перекладу, спробуйте використати прийом «лінгвістичного експерименту», про який писав Щерба: перебрати і обговорити кілька можливих варіантів перекладу, шукаючи виправдання тому, якому віддав перевагу перекладач.

Але взагалі розділіть: а) Теоретичний розділ типу «Спільні явища в українській і англійській фразеології»; б) Переклад цих явищ. Адже спільність їх існує «роз'єднано» і перекладач мусить її об'єднати, а це робить кожен по-своєму.

Я вже не пам'ятаю, як ми з Вами склали план дисертації. У всякому разі в ній має бути вступний теоретичний курс — нарис зіставлення цих двох фразеологій. І далі вже два чи більше розділів з конкретним аналізом Шевченкових перекладів, у якому знаходить застосування теоретичний матеріал першого розділу. В цьому теоретичному розділі навіть не обов'язково використовувати Шевченкові тексти. Його можна написати, порівнявши словники, скажімо, Баранцева, Куніна і Удовиченка, фактичний матеріал з книги Л. Г. Скрипник. Цей зіставний аналіз повинен підвести до аналізу перекладів. У мене ж складається враження, що Ви йдете зворотнім шляхом.

Не можу категорично сказати, що так не можна. Але без теоретичного матеріалу, без використання словників і т. ін. на одних перекладах може не вийти достатньо глибокої роботи.

От такі нав'язуються думки, прочитавши Вашу статтю. Сам її стиль все ж лишається журнальним. Треба почитати чужі дисертації, найближче — Т. Козланюк, В. П. Березинського, мабуть, у бібліотеці університету знайдуться й інші, пов'язані з питаннями перекладу. Начитавшись, Ви просто «настроїтесь» на дисертаційний стиль.

Календар одержав, газета йде регулярно, дуже Вам вдячний і почуваю себе ніяково.

Щірі вітання Вам і Вашій всій родині від моїх рідних, зокрема Наталки. Вона надрукувала статтю у «Всесвіті» № 5. Кафедра рекомендувала сьогодні її дисертацію до захисту. Захист відбудеться десь восени.

Бувайте здорові.

Ваш Ю. Жлуктенко

Київ, 7.VI.74

Шановна Роксоляно Петрівно!

Спішу переслати Вам матеріал, бо, здається, мене запакують на якийсь час до лікарні, то буде важче звідти це зробити.

В цілому зауважень у мене багато, але Ви не впадійте у паніку. Мені здається, що Ви ще просто не натрапили на свою «сюжетну лінію» і часом кидаєтесь у матеріалі навмання. Деякі недоліки повторюються, вони ті ж самі, що й у попередньому розділі. Завдання у Вас нелегке: порівняльної фразеології як наукової дисципліни ще взагалі немає і в перекладознавстві проблема трактування фразеологізмів висвітлюється дуже нечітко. Навіть у лінгвістиці поняття «фразеологічного рівня» мови не розроблене.

Отже, труднощі Ваші не лише суб'єктивні, бо прокладаєте шлях Ви в пустелі. Можливо, Вам хотілося б зробити це якомога швидше, це зрозуміло. Але не за рахунок якості, бо це дуже ризиковано.

Повторюю, що Вам треба було б розробити такий порівняльно-фразеологічний етюд, який би значно полегшив Вам дальший конкретний аналіз прикладів. Мені бачиться такий загальний хід дослідження:

1. Порівняльна характеристика української й англійської фразеології. Відповідності, еквіваленти, аналоги. Безеквівалентні одиниці.

2. Фразеологія в мові Шевченка. Типи фразеологізмів. Контингент і важливість крилатих висловів поета, проблеми їх перекладу.

3. Проблема перекладу фразеологізмів взагалі. Фразеологія письменника як специфічна риса його мови й стилю і завдання перекладача. Фразеологія як елемент характеристики зображуваного середовища і епохи.

4. Класифікація фразеологізмів у мові Шевченка. Аналіз різних спроб їх перекладу (за типами фразеологізмів і прийомами перекладу).

5. Висновки і рекомендації.

Нумерація зовсім не означає, що це повинні бути такі окремі розділи. Композицію підкаже сам матеріал. А хід уявляється мені таким.

[...]

Кінчаємо навчальний рік. Роботи багато, а вона все стає більш заплутаною різними дрібницями і бюрократичними процедурами. Особливо допікають засідання. Яке це не щастя!..

Щиро вітають усю Вашу родину мої рідні.

Бувайте здорові

Ю. Жлуктенко

* * *

Зауваження до тексту

Стор. 11 (чи 1?). Я вже писав Вам, що висновки про характер фразеологічних фондів обох мов, про наявність спільних, чи еквівалентних, чи аналогічних одиниць можна робити шляхом зіставлення самих корпусів цих різномовних фразеологій. Зіставлення ж прикладів лише дає підстави судити, наскільки ефективно ця еквівалентна (або аналогічна) частина використовується.

Термін «шевченкізм» по суті лишився не визначеним. Очевидно це фразеологізми, створені самим поетом... Але чи мали вони вже під час створення фразеологічний характер? Далі Ви пишете про «афористичні» вислови, але ж афоризм — це не завжди фразеологізм, часто це просто сентенція, яка різниться від вільного словосполучення або речення лише тим, що наводиться в нових текстах цілком, цитується. Але в ній немає однієї з важливих рис фразеологічної одиниці — нерівності загального значення сумі значень компонентів. Що розуміється у Вас під «фразеологізацією» шевченкізмів? Оце перетворення на сентенції, афоризація?

Основний словниковий фонд тому й основний, що він є ядром усіх варіантів мови, тому не слід писати «писемної й усної» — це саме собою зрозуміло.

Ваша класифікація з самого початку базується на різнорідних критеріях: перший її розділ — «шевченкізми», виділяється на підставі генетичного критерію, частково, може, і стилістичного (афоризми, сентенції), а другий — «бінарні і багатoverшинні атрибутивно-іменні й вербальні композити» — це вже чисто структурний підхід. Тому чимало одиниць, які ввійшли до першого розділу, нічим не відрізняються від одиниць другого. І далі: «Композити з архаїзмами» — це вже лексикологія, «темпоральні» позначення — синтаксичне (обставини часу!), топонімічні — знов лексикологія і т. д. Отже, всю класифікацію треба переробити.

Стор. 2. Термін «композити» — невдалий. Взагалі треба зазначити, де пропонується Вами самою новий термін, а де Ви використовуєте уже існуючий, запропонований кимсь іншим. Звичайно, це не стосується загальноновживаної термінології.

Якби в дисертації був загальний огляд відповідностей в обох фразеологіях, то всі класифікації містилися б там. А тут би йшла мова про те, які з існуючих класів чи груп як представлені в мові Шевченка, і наскільки ефективно їх значення передається в перекладах. До речі, на початку дисертації слід було б розглянути й важливе питання теорії перекладу — чи в трактуванні фразеологізму вихідної мови обов'язково треба триматися фразеологічного рівня другої мови (мови перекладу), чи цілком припустимо спускатися на рівень вільного словосполучення.

У Вашій класифікації немає послідовності також у нумерації: 1, 2, а потім II, III, etc.

У визначенні фразеологізмів Шевченка, які віднесено до тих чи інших груп, немає точності, наукової строгості: див. VI і VII. Взагалі всі ці фразеологізми можна класифікувати по-різному: а) за характером лексичних компонентів; б) за стилістичними ознаками; в) за структурою; г) за образністю загального значення і т. д. і т. п.

Чому «байдики бити», «нудити світом» — «суто національні вислови», а «подякувати за хліб і сіль» — ні?

Взагалі, з точки зору лінгвістики у Вас серед фразеологізмів дуже багато одиниць, які під цю категорію не підходять. Треба спочатку дати чітке визначення об'єкта аналізу, а потім його аналізувати. Цілком можливо, що Ви й не повинні зберігати строго лінгвістичний підхід, а перекладознавчий, тобто в основі розгляду лежатимуть більш складні, ніж слово, елементи першотвору, загальне значення яких змушує шукати й складніших еквівалентів. Але тоді так і треба писати, у Вас же починається ніби як лінгвістика, а в розгляді матеріалу Ви з неї збиваєтесь і починаєте говорити речі, з погляду лінгвіста неприпустимі.

Стор. 5. Калька — це зовсім не «запозичення». У ній якщо й запозичується що, то хіба загальне значення і схема пов'язання морфем.

Починаючи зі стор. 6 і далі, Ви першим наводите англійський вислів, а український оригінал потім. Все це складає враження, ніби ці англійські вислови вже є органічними елементами цієї мови. Між тим, це тільки більш або менш вдалі інтерпретації англійськими засобами українських фразеологізмів.

У Вас всюди іде мова про те, «вдало» чи «успішно», «добре» і т. п. передано перекладачем те чи інше явище. Але ж ці оцінки ніколи не перестають бути суб'єктивними, і тому не можуть претендувати на наукову точність. Мабуть, краще було б, зіставляючи оригінал і переклад, шукати точну відповідність змісту, поетичних конотацій, дійовості поетичної деталі в загальному поетичному цілому і т. ін. і робити висновки, в якій мірі перекладач домігся відтворення всіх цих чинників. Повна еквівалентність, мабуть, ідеал, тому там, де її не досягнуто, ще не можна говорити про невдалий переклад.

Розділ починався класифікацією. І відразу виникає питання: для чого вона? Адже далі Ви розглядаєте матеріал зовсім не за цими рубриками, Ви навіть ніби забуваєте про неї. Якщо Ви вже спробували класифікувати ці одиниці перекладу чи ці фразеологізми, то й побудуйте дальший аналіз за цими групами, тоді з нього можна буде зробити якісь висновки. Розглядати ж просто кальки без якогось внутрішнього розмежування — створює враження хаотичного, не систематичного розгляду.

Стор. 7. Шевченків вислів не може бути ілюстрацією «ленінського афоризму тюрма народів», бо він був зроблений набагато раніше. Може б сказати краще якимось?..

До речі, на початку говорилося про «безеквівалентну фразеологію» Т. Шевченка. Чим же безеквівалентні «у всякого своя доля і свій шлях широкий», «невесело на світі жить, коли нема кого любить» і т. д.?

Стор. 5. «Більшість кальок створюється за певними семантико-структурними моделями». Це невірно. Можна подумати, що кальки створюються незалежно від характеру моделі оригіналу, тоді як насправді вони мають цю модель відтворювати. Якби в англійській мові не було висловів *Adam's son (daughter)*, то хіба не могла б утворюватись калька *Adam's children* (< Адамові діти)?

Стор. 7. «Калькування шевченкізмів — дуже відповідальне завдання...» etc. А хіба це не характерно взагалі для всього перекладу? Тут інша проблема. Те, що у Вас названо «шевченкізмом», — це саме крилатий вислів, що став для нас елементом загальнонародної культури, народної мудрості й історичного досвіду. Чи може цей вислів набути такого ж (часом священного!) значення для людини з іншого суспільства, інших національних і історичних традицій? Взагалі, це дуже проблематично і, мабуть, один перекладач і не може досягти цього. Треба, щоб творчість поета, як у нас Шекспіра, протягом довгого часу входила в духовне життя народу і стала вже його частиною. Отже, перекладачеві лишається так відтворити відповідний вислів Шевченка, щоб англомовець міг відчути його «скрижалеву» насиченість і вагомість. Тоді йому з часом захочеться й процитувати це місце, використати як якусь «заповідь»...

Стор. 8. «...добре кальковано шевченкізм...», «вдалою вважаємо кальку...», «передається дуже вдало калькованим виразом...» — це не науковий стиль.

Про ряд елементарних речей — вживання присвійних займенників, інших прийменників, аналітичних часів — не варто говорити. Ці явища слід згадати в іншому аспекті — коли перекладач має досягти такого ж ритму, лаконізму й чіткості звучання, а потреба в різних додаткових англомовних засобах стоїть цьому на перешкоді. І тому Шевченкове гострить ніж на брата — в якому сама жажливість явища зростає внаслідок лаконізму вираження — англієць навряд чи оцінить, прочитавши whets his knife against his own Brother, або ще гірше: whets his knife... to strike his brother down.

Саме в цьому причина того, що Шевченко «не доходить» у перекладах.

В цілому, не відкидаючи всієї позитивної ролі перекладів Шевченка на англійську мову, мені здається, варто було б все ж більше їх критикувати (як кажуть, «конструктивно»).

Обговорюючи такі випадки перекладу, як кайдани порвіте = *and break your heavy chains* або *breaking slavery's chains*, і т. п., не можна абстрагуватися від цілого поетичного контексту всього вірша. Адже перекладач мав перекласти не просто це словосполучення, а вірш. І в інших випадках не можна цього забувати, бо деталь ніколи не можна перекладати, не беручи до уваги її функції в цілому і загальний поетичний ефект всього цілого. Часом перекладач може й викинути якусь деталь, і переклад нічого не втратить.

Взагалі аналіз перекладу за двома основними прийомами — калькуванням і тлумаченням — навряд чи дасть багато можливостей, бо в самих цих прийомах мало бачиться «системності» чи що. Мабуть, вигідніше розташувати матеріал за типами одиниць, а, розглядаючи кожен тип, встановлювати застосованість того чи іншого прийому перекладу, його ефективність і поширеність.

Ю. Жлуктенко

Київ, 15.VII.74

Шановна Роксоляно Петрівно!

Ваш лист з Дори йшов цілий тиждень, тому відповідь посилаю Вам уже додому.

Я послав бандероллю Вам кілька примірників «Ukrainian». Якщо Вам буде потрібно ще, то я можу ще вислати. Знаючи добре нашу книжкову торгівлю, я зробив собі невеликий запас. Ще я послав Вам англо-український словник і праці Г. М. Дими про переклад символіки Шевченка. Не те, щоб я вважав їх зразковими, а просто так, для ознайомлення.

Я вже працюю. В Києві стоїть жахлива спека, о 6-й год. вечора зараз ще +31°. Після холодної дощової погоди це дуже різкий перехід. Якщо Ви зможете приїхати до 1.VIII, то я думаю, що я зміг би десь вирвати кілька годин на розмову. Після 1-го серпня це буде майже неможливо, бо почнуться приймальні екзамени.

Різниця між тією схемою дисертації, яку я Вам написав у листі, і тією, яку Ви мені прислали, на перший погляд невелика. Але... По-перше, обсяг дисертації ні в якому разі не повинен виходити за межі 195 стор. Якщо буде більше, хоч на одну сторінку, наша навчальна частина просто її не прийме. Тому цей обсяг треба використати дуже економно: максимальну частину — філологічному аналізу і висновкам з нього, мінімум — різним, може і важливим взагалі, але для самої праці допоміжним чи другорядним проблемам.

По-друге, якщо у Вас, як у Жомніра, основна увага буде приділена мові чи поезії Шевченка, а матеріал його перекладів буде досліджуватися лише як трансформації цього вихідного матеріалу, то тоді Ваша дисертація (як і праця Жомніра, до речі) не може захищатися по спеціальності «Германські мови», а повинна йти по спеціальності «Література народів СРСР», і захист повинен відбуватися не в нас, а на філологічному факультеті. Рекомендувати до захисту повинна кафедра української літератури. Все це питання ніби чисто формальні, але вони дуже важливі.

Тому потрібно надати дисертації характеру дослідження саме англійських прикладів, у той час як їх першооснова має лежати часом у підтексті.

Взагалі Ви маєте рацію, що в листі все це обговорити важко, і, якщо Ви зможете хоч день тут побувати, ми б все це краще вирішили. Багато чого з уже зробленого, звичайно,

хотілося б вмістити в дисертацію, але не все можна. Треба лишити тільки те, без чого ніяк не можна обійтися.

Щодо математичного апарату, то я вважаю, що в такого типу роботі він має бути зовсім невеликим: загальна кількість ФО, їх частотність в оригіналі, частотність тих або інших їх еквівалентів і т. ін.

Різні додатки (фразеол. словник) не входять до загального обсягу дисертації, також список літератури, інші індекси.

Привіт Вашій усій родині.

Ваш Ю. Жлуктенко.

Р. С. Словник, який я Вам послав, на жаль, дуже поганий. Дуже велика кількість моїх виправлень лишилася неприйнятною до уваги. Видавництво дуже поспішало, але в цілому видання затяглося на багато років. Але хоч поганий, словник такий був потрібен, хоча б тільки для того, щоб у видавничих планах не забулася така рубрика.

31.X.1974

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дякуємо Вам за поздоровлення, а також за прихильний відгук про словник. [...]

Відпочив я, на жаль, не добре. Хворів у самому санаторії, і вже за усталеною своєю традицією хворів двічі після повернення. Все це для мене просто настійні сигнали про те, що слід змінити весь режим праці і поведінки. Я вже й цілком настроєний, щоб ці сигнали взяти до уваги, але... Начальство не вірить нічому, мовляв, знаємо ці штуки, так ніби ми самі люди здорові.

Перепрошую, що так негарзд вийшло з другою нашою зустріччю. Путівки, на яку я розраховував з 20.IX, мені взагалі не дали, а замість неї тицьнули іншу, де вже два дні були втрачені. Санаторій цей був на досить «суворому режимі»: навіть, щоб допустили до мене під час хвороби Зою Іванівну, довелося звертатися аж до Києва. Тому призначити зустріч в самому санаторії було неможливо.

З Вашою програмою я цілком погоджуюся, причому саме в першому варіанті: а) $FO_{ориг} > FO_{пер}$ б) $FO_{ориг} >$ калька, опис, etc.

Л. Г. Скрипник, можливо, має рацію, я про це вже думав. Справа в тім, що розгляд матеріалу за схемою — еквіваленти, аналоги, кальки і т. ін. ніби не дає в наслідку якогось корисного висновку, крім хіба констатації факту та Вашої оцінки: еквівалент — добре, аналог — це сюди-туди, а от дескриптив — це фе! Подумайте, може, Вам вдасться скомбінувати обидва підходи, і тоді стаття буде більш насиченою. Аспект перекладу в обох випадках можна витримати, це не страшно. Чи Ви розглядаєте Шевченковий матеріал і його інтерпретацію з точки зору точності відтворення і збереження фразеологічного зафарбування, тобто складного переплетення значень компонентів і значення цілого, чи той же матеріал повертається своїми тематичними гранями, лексико-семантичним чи граматико-структурним аспектами, — зрештою це лиш доповнює аналіз.

Але вирішувати маєте це самі. Якщо така перспектива Вам не імпонує, то не треба себе силувати. Аналізуйте поки що так, як у Вас в голові воно вже склалося. Потім буде видно, якщо все ж таки буде потрібно доповнити. А в статті проведіть це частково, спробуйте уникнути категоричної класифікації, то редакція «змилюється». Головне, щоб хоч частину побажань рецензента Ви врахували.

Якщо комусь там «Україніан» ще буде потрібно, то ще й у мене на кафедрі її лишилось чимало. Можна буде вислати. До речі, статті в Ukrainian Canadian я не читав, мабуть, цей номер не дійшов до нас у бібліотеку.

Розпочали ми в себе підготовку нового українсько-англійського словника, але, на жаль, мало сил. Викладачі перевантажені іншими темами, до того ж, ніде правди діти, людей, які знали б добре обидві мови, не вистачає. Між тим словник треба готувати швидко, а отже колективно. Якби Вам не треба було зараз концентруватися на дисертації, попрохав би я й Вас взяти якусь літеру, але цього не можна. Ви й так дуже багато відволікалися. Може, звернуся до Василя Петровича або кого ще з їх кафедри... Саме зараз пишу і йому.

Якось не розраховувавши своїх можливостей, ще два роки тому, погодився я бути редактором німецько-української порівняльної граматики. Тепер жалкую: матеріал зібрали аж тепер, причому дуже слабкий. Просто не знаю, як з цієї сировини можна витворити щось читабельне.

Двоє з факультету подали заяви про еміграцію до Ізраїлю. Їм нічого, а нам неприємності... Як це ми не перевиховали їх?..

Рот нібито виїхав до Угорщини. Від Опельбаума не маю звісток уже рік. У нас затвердили в докторському ступені аж трьох: Ларису Іванівну Прокопову, Станіслава Володимировича Семчянського і Анатолія Хомича Іллічевського (література). Тепер маємо в раді по захисту 2/3 докторів.

Бувайте здорові. Вітайте від нашого імені всю Вашу родину, Тарасика включно. Ще раз дякуємо за поздоровлення.

Ваш Ю. Жлуктенко

ВІДЗИВ

на статтю Р. П. Зорівчак «Засоби відтворення фразеології поетичних творів Тараса Шевченка в перекладах англійською мовою»⁸

Стаття Р. П. Зорівчак детально аналізує засоби перекладу різноманітних фразеологізмів, якими така багата мова Т. Шевченка. Ця проблема є актуальною взагалі для теорії художнього перекладу, особливо ж важливою вона є, якщо взяти до уваги всезростаючий масштаб перекладання української художньої літератури на рівні мов Заходу.

Р. П. Зорівчак — досвідчений теоретик і критик перекладів, у неї є вже чимало статей, присвячених цим питанням. Над вивченням перекладів Т. Шевченка англійською мовою автор працює вже багато років і відібраний матеріал має велику цінність для теоретиків перекладу, перекладачів і мовознавців.

Численні приклади вдалого відтворення фразеологізмів Т. Шевченка, а також втрат певних компонентів значення під час перекладу, які наведені в статті, аналізуються автором на сучасному науковому рівні і супроводжуються висновками і рекомендаціями.

Рекомендую статтю Р. П. Зорівчак до друку.

Ю. О. Жлуктенко

доктор філологічних наук,

професор

18 грудня 1974 року

10.ІІ.75

Шановна Роксоляно Петрівно!

Про Ваші неприємності з Кіркконеллом я знаю. Мені дзвонив М. Пилинський, просив Ваш телефон. Звичайно, це для Вашої статті велика втрата, але нічого не зробиш. Він останнім часом, кажуть, активізувався в своїх антирадянських виступах. Шевченківська енциклопедія ще ж не вийшла, то це і невідомо, чи звідти не викинуть.

Працівників журналу треба розуміти, вони змушені дбати про те, щоб цей журнал існував і далі.

Щодо рецензій у «Радянському літературознавстві», спробую це перевірити. [...]

Мені вже незручно знов і знов вибачатися за свою неакуратність у нашому з Вами листуванні, але доводиться.

На жаль, під Новий рік я захворів і в такому стані перейшов у 1975-й.

Після виходу на роботу я потрапив у такий вир бюрократії, порожньої писанини, зайвої звітності і канцелярської метушні, з якого я ще й досі ніяк не виберусь. Щодня повертаюся додому в такому стані, що не можу себе примусити навіть листа написати.

Уже кілька разів мав розмови з ректором, просив відпустити мене з деканства, і все без успіху. Доведеться, мабуть, утікати з університету через конкурс кудись або що.

«Україніан», очевидно, похований назавжди. Спробували ми заговорити про перевидання, але наштотувалися на таку бетонну стіну скрізь — від видавництва до найвищих сфер, що стало ясно все. Тільки дивно, що взагалі було можливо хоч те випустити в світ.

Я Вам не послав тоді списку літератури, бо вагався, чи він потрібен. У всякому разі спробуйте переглянути такі роботи:

1. Збірник «Компонентный анализ» — не пам'ятаю вихідних даних, бо читав дуже давно.

⁸ Рецензовану статтю Р. П. Зорівчак опубліковано у збірнику «Исследования по романской и германской филологии» (редкол.: Ю. А. Жлуктенко (председатель) и др.), К., 1975 р. під заголовком «До питання відтворення фразеології письменника в перекладі».

2. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. МГУ, 1969.
3. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. М., 1973.
4. Гак В. Г. Опыт применения сопоставительного анализа к изучению структуры значения слова. *Вопр. языкозн.*, 1966, № 2.
5. Гак В. Г., Ройзенблит Е. Б. Очерки по сопоставительному изучению французского и русского языков. М., 1965.

І взагалі переглянути статті Гака в різних московських виданнях і збірниках за період 1965–1974 рр.

Шукати в цих працях слід не якихось методів аналізу перекладів, там їх немає. Але деякі методи аналізу смислової структури слова там є, вони найбільш сучасні. Треба ними користуватися саме для визначення різниць між оригіналом і перекладом, яку компонентний аналіз допомагає визначити точніше, інакше будь-який розгляд невідповідностей зводиться до трафаретних оцінок: перекладено «добре», «точно», «влучно», «адекватно» чи все це, навпаки, з запереченням. А що значить добре чи недобре? Якось треба цю оцінку конкретизувати, уточнити, і тут, мені здається, могли б допомогти оці «семи», що їх і лають, і вказують на їх довільність, але поки що кращого за них запропонувати не можуть.

Між іншим, і в останній книзі Апресяна про синонімію дещо в цьому напрямі є корисне. За «Наше слово» і календар спасибі, я одержую все акуратно.

Вітайте Вашу родину від нас усіх. Наталя зараз на роботі, має багато лекцій. Захист дуже її втомив і вона ще й досі не прийшла в норму.

Бувайте здорові
Ваш Ю. Жлуктенко

Р. С. Я б не хотів, щоб Ви покинули писати і повністю засіли за Гака та Апресяна, Вам треба спочатку викласти все, що Ви можете на цьому етапі сказати про зібраний Вами матеріал, а потім, коли він буде перед Вами розгорнутий, повернетесь і будете його чепурити та уточнювати. Отож пишіть, хай навіть аналіз і буде спочатку традиційним.

Київ, 16.VIII. 1975

Добрий день, шановна Роксоляно Петрівно!

У видавництві обіцяли, що збірник вийде з друку ще в кінці цього року. Ніяких претензій до Вашої статті поки що не було. Коли буде верстка, я Вам вишлю.

Другий збірник ми збираємо між 1-м і 10-м вересня, бо з 16-го мені потрібно бути в Москві. Там протягом двох тижнів буде відбуватися Всесоюзна нарада завідувачів кафедр університетів. Отже, до виїзду туди мені треба хоча б переглянути весь матеріал збірника.

Якщо будете давати до статті знов якісь схеми на ватмані, то треба їх зробити трохи меншими, ніж ті, що були в першій статті.

Я вважаю, що статтю треба підготувати неодмінно. Це випадок, який трапляється не часто. Пропускати його не слід.

Заголовок, який Ви пропонуєте, здається мені цілком прийнятним. Може, хіба що не слід давати оте пояснення в дужках.

Усі умови, як фінансові, так і технічні, ті самі.

Відпустка у мене, через оту нараду, відсунеться, мабуть, аж на жовтень.

Ваші нові знахідки перекладів Шевченка дуже цікаві. Ми чекаємо вирішення питання про спеціальний науковий збірник «Теорія і практика перекладу», клопотання про його видання ми подали ще з півроку тому. Якщо доля нам всміхнеться, то зробимо там спеціальний розділ, де повідомлення про такі події будуть дуже до речі. А може, вже і раз зацікавився б цим «Всесвіт»?

[...]

«Ukrainian» я Вам вишлю сам. У мене їх ще чимало на кафедрі.

Проф. Я. Рудницький, що живе в Канаді, мене не стільки розгнівав, скільки здивував. Я все ж таки вважав його серйозною людиною. Ви, мабуть, знаєте, що свого часу він надрукував дуже різку рецензію на мою книжку про канадську двомовність у журналі «Anzeiger für slavische Philologie», Bd 2, 1967. Основні (та, власне, єдині) його критичні зауваження були такі: 1) що я не згадав там його статтю про українські мовні острови, надруковану в 1941 р. в Мюнхені, а також статті, що з'явилися в газеті «Свобода» та інших подібних органах; 2) що я не скористався там літерою Г; 3) що я користувався тільки

прогресивними канадськими виданнями, які, мовляв, складають всього 5 % українських видань у цій країні. І закінчив тим, що, як це, мовляв, така солідна установа, як Київський університет, видала таку книжку, і навіть її було взагалі видавати?

Я послав відповідь до того журналу, але її, звичайно, не надрукували. У своєму листі я не міг написати, що всі претензії проф. Рудницького просто наївні. Він добре знає, що те, що я не зробив у тій книжці, то від мене не залежить.

І от усе це він тепер передрукував у такій солідній праці, як 10-ий том «Current trends in linguistics», що вийшов в 1973 р. у видавництві Mouton, з усіма тими зауваженнями щодо Київського університету, etc. Лишилося мені тільки руками розвести.

Ну, будьте здорові. Щирий уклін усій Вашій родині.

З пошаною Ю. Жлуктенко

Київ, 1.ІІ.76

Шановна Роксоляно Петрівно!

Розділ про дескриптиви я прочитав. В цілому він справляє гарне враження, і насамперед здається достатньо обґрунтованим з лінгвістичної точки зору. Думаю, що отакий підхід до проблеми цілком виправданий.

Зауваження у мене є лише другорядні:

1. Треба дуже бути чітким у питаннях термінології. Чому «лінгвальні» одиниці, коли є «лінгвістичні» і просто «мовні»? Чому «плюраліс», коли є «множина»? Ви вважаєте той чи інший переклад «адекватним». Чи це означає досягнення ідеалу? І чи взагалі можна його в перекладі досягти? Так чи інакше, мені здається, основне Ваше завдання — дати науково суворий аналіз і відповідні висновки, а не роздавати перекладачам винагорода. Якщо Ви вважаєте, що «дублет» — кращий термін, ніж «відповідник», то про це потрібно спеціально попередити, бо термін «дублет» уже вживається в мовознавстві і означає зовсім інше. Термін «експресема» належить до широковживаних, тому треба вказати, з яким значенням Ви його використовуєте. В деяких місцях ніби він у Вас стоїть сфери значення, в інших місцях — це все ж ніби якийсь формальний індикатор. Отже, кожен термін вивірте і стежте, щоб його вживання було точним і чітким.

2. Компонентний аналіз Ви застосовуєте тепер послідовно, і через це вся робота стала більш ґрунтовною. Але в обговоренні цих питань теж треба прагнути до більшої чіткості. Насамперед розрізняти план вираження, напр. з торбою ходити, і план змісту, який у Вас дуже правильно показаний як складний, комплексний, що розділяється на кілька субпланів:

1. «ходити з торбою»

↓

2. «старцювати»

↓

3. «жити з милостині».

Досить важко визначити, який з них є «головним». Залежно від контексту і ситуації слово або фразеологічна одиниця шоразу обертається то одним, то іншим боком, тобто центр смислової структури мовної одиниці є рухливим (в певних межах, звичайно). Таке розуміння потрібно відбивати і в схемах.

1. Визначення різних компонентів значення теж не повинно бути інтуїтивним. Визначаючи сему, треба посилається на той чи інший авторитетний тлумачний словник. До речі, Ви це робите, коли мова йде про українські одиниці (СУМ), але я не помітив цього щодо англійських, де слід було опиратися на Webster, Oxford Concise Dictionary і ін.

2. Потрібно ще працювати над стилем. Інші, дрібніші, зауваження я зробив просто в рукописі.

Читаючи весь час окремі частки роботи, звичайно важко щось не проминути. Тому, коли вже робота буде зведена в одне ціле, будуть, мабуть, ще деякі виправлення. Але вже можна сказати, що основа дисертації виткалася і на ній уже робити усілякі маніпуляції — справа порівняно легша.

Я тільки-но повернувся з відрядження і ще не читав нової інструкції ВАК'у. Тому про розміри і про технічне оформлення поговоримо трохи пізніше. Поки що дотримуйтесь накресленої Вами схеми.

Ми зараз готуємо для «Радянської школи» англо-український словник на 20 тис. слів. Маємо здати до серпня цього року, отже, працювати треба дуже напружено. Паралельно є ще багато інших термінових завдань, на які часу вже просто не знайти.

Ми з Вами домовилися, що Ви ще потелефонуйте, але я не буду чекати цього моменту і висилаю все це зараз. Раду з кандидатських дисертацій нам затвердили.

Бувайте здорові, вітайте від нас усіх Ваших рідних.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

Р. S. Чи простудіювали Ви нові книжки Рецкера і Бархударова? Я маю на увазі «Теорию перевода» і «Язык и перевод». Зокрема, в Рецкера є розділ і про переклад фразеологізмів.

Київ 14.IV.1976

Шановна Роксоляно Петрівно!

Прошу пробачення, що на цей раз довго тримав Ваш рукопис. Я в страшенному цейтноті, і різних робіт набралася довжелазна черга.

В цілому цей розділ уже справляє враження хороше. Ще слід пройтися по ньому віничком і вимести деякі стилістичні огріхи. Це насамперед різні повторення тих самих слів або слів одного кореня, яких часом набирається по 2–3–4 в одному реченні. Далі треба все ж замінити ті «етранжизми», без яких можна обійтися. Справа не стільки в тому, що краще: «мовний» чи «лінгвальний», скільки в тому, що в тексті весь час мерехтять слова латинського походження, які не здаються кінче потрібними. У нас недавно ВАК не затвердив одну дуже хорошу дисертацію, в основному через різні стилістичні причіпки, тому зверніть на це серйозну увагу.

Треба також дуже чітко дотримуватися термінології. Кожен термін повинен вживатися тільки в тому значенні, яке за ним закріплене. Наприклад, слово і сема — це одиниці зовсім різного плану і їх не можна ототожнювати. Слово — двостороння одиниця, змістова структура його складається з кількох сем (часто з багатьох). Експресема, класема і т. ін. — це, мабуть, компоненти семантичної структури слова, семи, отже, вони можуть входити в склад того або іншого значення чи всього фразеологізму, чи якогось слова, що в нього входить, але це не слова. Тому ще раз перевірте вживання цих термінів і слідкуйте, щоб це вживання було науково «строгим». У літературно-критичних статтях Ви маєте право користуватися метафоричним, метонімічним і т. ін. вживанням слів, але в лінгвістичній праці цього робити не дозволяється (тобто, не дозволяється так вживати терміни, іншою лексикою можна оперувати як звичайно).

Деякі міркування, викладені в цій частині, просяться у вступ або взагалі в початковий розділ (поняття адекватності перекладу, тощо).

Але все це другорядні речі. В цілому матеріал викладено, як у нас кажуть, «на належному науковому рівні», тобто серйозно, кваліфіковано і розумно. Треба всю дисертацію збирати докупи і тоді ще раз прочитати, бо в уривках багато чого втрачається.

Чи не час уже вести переговори, хто у Вас виступатиме опонентами? Це треба робити заздалегідь, бо люди розібрані на рік уперед.

Бувайте здорові. Вітає Вас і всю Вашу родину Наталя Юріївна, кланяйтесь і від мого імені.

На все добре. З повагою

Ю. Жлуктенко

3.V.76, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже вдячний Вам за адресу Віра⁹. Я цими днями йому обов'язково напишу, вишлю книжки.

Про статтю в УС не знав. У нашій ЦНБ одержують цей журнал дуже нерегулярно, з пропусками. За 1976 р. досі є тільки № 1. Платівки ще й досі, мабуть, не вийшли. Замовляти їх ми й самі не знаємо де. У Міністерстві культури сказали звернутися на таку адресу:

⁹ Вір Джон (справжнє ім'я — Вив'юрський Іван Федорович; 23.10.1906, Брод-Веллі, пров. Манітоба, Канада — 23.11.1983, Торонто) — журналіст, літературознавець і перекладач англійською мовою творів української літератури, зокрема Т. Шевченка, діяч комуністичного та робітничого руху в Канаді. У листі йдеться про відзначення 70-річчя від дня народження Джона Віра.

Дом грампластинок Всесоюзной фирмы «Мелодия»

Київ, бульв. Дружби народів, 24/2

тел. 67–57–12

Але я ще не перевіряв, чи це так.

Опонентів я Вам уже підібрав. Думаю, що це буде В. В. Коптілов і Світлана Миколаївна Савицька, яка замінила мене на кафедрі в Інституті народного господарства. Вона писала кандидатську дисертацію з фразеології і сподіваюсь, що не відмовиться.

Липається т. зв. «ведущая организация». Це має бути або університет, або педінститут. Якщо не хочете турбувати київських знавців, то треба подумати про якесь інше місце. Хороший хлопець є в Сумському педінституті — Дудченко Михайло. Він там декан англійського факультету, сам поет, перекладач. Я в нього виступав опонентом, і дисертація, і він сам справили на мене хороше враження. Може, спробуємо до нього звернутися? До них мало звертаються, тому не повинні затримати. Ще там є Швачко Світлана, яка переїхала з Горлівки. Вона лінгвістка, але кандидат. Всього там, здається, 4 кандидати наук.

Так можна обійти «заважких» для Вас персон.

Яка Ваша думка?

Привіт від нас Вашій родині.

З пошаною,

Ю. Жлуктенко

Київ, 26.VII.76

Шановна Роксоляно Петрівно!

Розділ II прочитав. Загалом він справляє цілком добре враження. Зауваження мої головним чином мають технічний характер.

Треба ще раз продумати і уточнити термін *експресойд*, який у Вас вживається то в одному, то в іншому значенні. Дефініції тлумачних словників прийнято наводити в оригіналі, оскільки в перекладі вони можуть дещо втрачати. Якщо потрібно, можна поряд давати переклад, але це забиратиме місце.

Щодо загального обсягу дисертації, встановлений інструкцією ВАК'у ліміт — 194 сторінки основного тексту (разом з висновками). Бібліографія і різні додатки сюди не входять. Отже, у Вас є деякий резерв.

Все літо я працюю. Якщо є потреба, то в липні можна дещо обговорити. Взагалі я багатом призначив на цей час зустрічі з дисертаційних питань, аж мене призначили відповідальним секретарем приймальної комісії університету. Тому літо, для мене взагалі і завжди важке, перетворюється на каторгу.

Не знаю, що можна зробити для Віра. Часу мало, а треба було б підготувати щось на зразок творчого портрета і десь надрукувати. Яка в цьому роль Спілки письменників — не знаю, я з ними не зв'язаний. Треба було б поговорити у «Всесвіті», може б вони дали про це хоч статтю, якщо жовтневий номер у них ще не зверстаний.

У нас на кафедрі ще залишилися біля сотні примірників «Україnian». Чи не взяв би їх якийсь з букіністичних магазинів Львова? Чи принаймні частину? Є ще в нас стільки ж моєї старої книжки про українську мову США і Канади¹⁰.

Комерційна сторона цього не має значення. Я б міг їх і без грошей віддати, аби не просто викинути.

Бувайте здорові. Щире вітання всієї Вашій родині. Кланяється Наталія Юрївна.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

P. S. У дисертації не виділяють курсив чи інший шрифт, а просто підкреслюють відповідні місця акуратно чорним або синім, під лінійку.

* * *

Зауваження до розділу II

1. Назви розділів бажано зробити коротшими, більш стислими.

1. Не думаю, що слід пояснювати читачеві, що таке калька. Це може бути тлумачене або як принизливе ставлення до читача, або недооцінка його ерудиції.

¹⁰ Ідеться про книжку Ю. О. Жлуктенка «Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді» (К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. — 167 с.).

2. До речі, Л. Єфремов недавно видав монографію з теорії калькування. Точно не пригадаю її назви, а під рукою немає записів. Її треба обов'язково прочитати.

3. Питання про походження приказок, як воно тут висвітлюється, не переконливе. Можливі й цілком самостійні виникнення аналогічних одиниць. Про це згадує С. В. Семчинський у своїй праці про семантичну інтерференцію. Щоб довести, що укр. про вовка помовака, а він у хату (такий вигляд ця приказка має у місцях мого народження) справді походить від латинської *lupus in sermone*, потрібно навести конкретні докази, прослідкувати шляхи проникнення і т. д. Оскільки ж цього Ви не робите, то краще не чіпати цього питання.

4. Розгляд калькування вислову «запустити пазури в печінки» дуже вдалий! (с. 7–8).

5. С. 11. Незрозуміло, чому значення явно атрибутивної ФО «в сірій свитині» буде «бідна, скромна людина». Навряд чи можна англійське *grey* і укр. *сірий* називати дублетами. Скоріше можна тут використати термін з контрастивної лінгвістики «діалексеми». Лексема не може викликати конотацій, вона їх звичайно має, або вони їй властиві.

Незрозуміло, при чому тут англ. *coat*. Треба сказати, що це відповідна за своїм значенням одиниця. «... там весело і в сірій свитині»... Тут не можна це замінити визначенням «бідна, скромна людина».

6. С. 12. Дефініції з англійських тлумачних словників не можна перекладати, вірніше замінити їх перекладом. Обов'язково давати оригінал.

С. 13. Знову прикладаються дефініції ССРЯ. Треба лишити російською мовою. NED — англійською мовою.

С. 14. Все ж говорити «лінгвальні засоби вираження його в мові-рецепторі» — значить користуватися тавтологією.

С. 16: ...багато влучних метафор-експресюїдів... Термін «експресюїд» стає ніби рівнозначним терміну «метафора», тоді як він мав би стосуватися стилістичного зафарблення метафори.

С. 18–19. «носить земля» має дещо відмінні конотації порівняно до «живе» (нейтрального). Пор.: І як його земля носить?!

С. 20. Невже треба пояснити, що таке гекзаметр?

До речі, в Пушкіна гекзаметр звучав зовсім непогано.

Шевченко міг ставитися іронічно не до «епопей, створених гекзаметром» — Іліада, Одиссея, — а до епігонства в цьому жанрі, яке тоді було поширене і в Києво-Могилянській академії, і в бурсах.

Причини того, що гекзаметр не ввійшов до числа розмірів, улюблених нашими поетами, — скоріше позамовного характеру. Мабуть, так було і в Англії.

С. 21: Образ «гекзаметр хвиль» — чисто метафоричний. Я б не сказав, що взагалі слово *гекзаметр* набуло загальнозживаного переносного значення «одноманітність, ритмічність». Англійське гумористичне значення слова має школярське походження.

С. 23. Тут «експресюїд на лексичному рівні» — це заміна прийменників, тобто мовний засіб, чи спосіб використання мовних засобів (одиниць). А раніше було: експресюїд = метафора.

Чи не змішуються часом фразеологізм і образний метафоричний вислів? «Ножі солдати сполоскали в дитячій праведній крові» — це, на мою думку, чисто індивідуальний, шевченківський образ, а не фразеологічна одиниця. Які ще приклади вживання цього вислову можете Ви навести?

34. Знов — все порівняння [тобто всі ФО] «є експресюїдом».

54. Кальки-оказіоналізми липають на рівні мовлення не тому, що вони «виникають у результаті поодиноких перекладів». Або ж перекладач не зумів підібрати засобів, що органічно належать до складу елементів фразеологічних одиниць мови-рецептора, або не пов'язав з образами, що цементують вислів у одне ціле, або інші позалінгвістичні причини дати.

5.III.1979

Шановна Роксоляно Петрівно!

Пришов ще один лист від проф. Я. Фісяка¹¹, який я Вам тут висилаю. Але ніякого бланку на готель у конверті не виявилось. Тому Ви йому про це повідомте. Дуже було б добре, якби Ви все ж таки в тій конференції взяли участь.

З пошаною,

Ю. Жлуктенко

¹¹ Йдеться про доктора, габілітованого професора Познанського університету імені Адама Міцкевича, який з 1972 до 1999 р. був головним редактором періодичного видання «*Papers and Studies in Contrastive Linguistics*» та часто організовував конференції з контрастивної лінгвістики.

8.VII.1979, Київ

Дорога Роксоляно Петрівно!

Листа Вашого одержав. Відпочивайте, набирайте сил, більше дбайте про здоров'я. Я ще не в відпустці. Вирішив перенести її на серпень-вересень. Зараз в інституті стало тихіше, можна більше зробити.

Сидимо над порівняльною граматику. Хочеться, щоб вона була кращою за мій давній учнівський опус. Найбільше клопоту завдає її тримовність. Якби дві мови — англійська й українська, було б легше і чіткіше.

Вийшла з друку колективна монографія за моєю і О. О. Леонтьєва редакцією про психолінгвістичні і лінгвістичні особливості тексту. Я її тільки редагував.

Десь у кінці кварталу обіцяють випустити в світ У. Вайнрайха «Мовні контакти» у моєму перекладі російською мовою, з моїм коментарем і вступною статтею В. М. Ярцевої. Спеціально тому вирішили видавати російською, а не українською, щоб зібрати якомога більший тираж, а заявок надійшло ледве тисяча примірників. Хоч так, хоч так видавництву збиток.

Між іншим, погано з тиражем і збірника «Теорія і практика перекладу». Поки що на перші два номери замовлень всього по 200 примірників, а далі — по 100. Книготорг абсолютно не зацікавлений у поширенні книг, скоріше навпаки.

Подав заяву про те, щоб мене увільнили від обов'язків завкафедри, які я виконую в університеті на громадських засадах. Поки що не відпускають, але я наполягаю.

Щирі вітання всій Вашій родині.

Ваш Ю. Жлуктенко

S. a. (приблизно 1981 р.)

Дорога Роксоляно Петрівно!

Сердечно вітаємо Вас і Ваших рідних з Травневим святом, зичимо щастя і здоров'я, нових успіхів і знахідок.

Читаю Ваші публікації з цікавістю.

Як просувається дисертація?

На початку травня передаю відділ А. П. Непокупному вже офіційно. Дуже цьому радий, бо на мене це затягування психологічно дуже давило.

Ще раз вітаємо Вас.

Юрій Олексійович, Зоя Іванівна, Наталія Юріївна

17 червня 1983 р.

Вельмишановна Роксоляно Петрівно!

[...]

Тепер у нас повторюється та ж ситуація, що й у Вас була, з тиражем. Потрібно зібрати максимум замовлень. Якщо у Вас буде змога щось зробити в цьому напрямі, то допоможіть, будьте ласкаві. Може, Василь Петрович (В. П. Березинський.— Р. З.) також...

У № 7 «Всесвіту» поряд з моїм перекладом фриза ван дер Вельде піде наша спільна з Наталкою стаття «Світ героїв Рінка ван дер Вельде». Це перша у нас з нею спільна праця [...], і, між іншим, перша в нашій країні розвідка про сучасну фризську літературу.

Рекомендували до захисту докторські дисертації [О. І.] Чередниченка і [Л. М.] Медведєвої. Отже, десь на початку 1984 р. з'являться зовсім юні доктори.

Вивезли ми нашу Варвару (онука Ю. О. Жлуктенка.— Р. З.) [...] у садок, було дуже гарно, аж тепер захмарило, пішли дощі. Доведеться, мабуть, утікати до міста. А шкода, вона там була цілий день на повітрі.

[...]

Я саме тепер змагаю від навали дисертантів з усіх усюд. Не встигаю від однієї відбитися, сунеться інша...

Де ви цього року відпочиваєте? Що нового у Львові?

Вітайте всіх Ваших рідних, а також Василя Петровича з дружиною.

З найкращими побажаннями

Ю. Жлуктенко

23.II.1984, Київ

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже вдячний Вам за «News», понесу до «Весвіту», пошлю фризам. Тепер я підготував добірку з сучасних фризських поетів. Кілька підрядників послав Дудченку, може, він надасть їм відповідної поетичної форми. Київські поети всі надто зайняті.

Написали удвох з Наталею Юріівною рецензію на новий роман Рінка ван дер Вельде «Розплата», послали в Москву в «Художественную літературу за рубежом», може, надрукують.

Готуємо з Тамарою Андріївною Яворською перевидання «Вступу до германської філології».

І, крім того, за останній рік у мене вийшло на захист 5 кандидатських дисертацій. З кожним довелося багато попрацювати на завершальному етапі. Вдома у мене всі перехворіли, Варя двічі, Наталія Юріївна й досі почуває себе недобре, але працює. Багато сидить над коментарем до комедій Шекспіра для видавництва «Дніпро».

В університеті, як завжди, на кожну годину роботи 5 годин формалізму і метушні. Захистили докторські дисертації Л. М. Медведєва і О. І. Чердиченко, одержала дозвіл на захист з двох спеціальностей Є. В. Литвиненко, мабуть, буде в жовтні. Чекаємо Вашу роботу.

Завтра обговорюємо на кафедрі дисертацію Д. І. Квеселевича.

Час летить дуже швидко, от недавно тільки був Новий рік, а вже на порозі березень. Лекцій у мене в цьому семестрі менше, але роботи іншої ще більше.

Дуже жаль Василя Петровича і Зіновію Іванівну (Зіновія Іванівна — дружина В. П. Березинського. — Р. З.). Отаке горе пережити! (того року помер син Березинських. — Р. З.).

Як у Вас проходить атестація викладачів? У нас саме оце розгортається ця чергова бюрократична вигадка. А люди хвилюються, нервують.

Вітають Вас Зоя Іванівна, Наталя Юріївна, вітайте від нас і всіх Ваших рідних. Дбайте більше про здоров'я, бувайте на свіжому повітрі, робіть гімнастику, бігайте. Вам треба довго жити.

Ваш Ю. Жлуктенко

21.IV.1986, Київ

Дорога Роксоляно Петрівно!

Наскільки мені відомо, при закінченні стажування Вам потрібно заповнити корінець того відрядження, яким Вас сюди направляли, і в тому розділі, де була програма роботи, завізувати у завідувача кафедри виконання кожного пункту. Очевидно, треба залишити тут на кафедрі звіт про роботу, пророблену за цей час. У всякому разі так у нас робиться. Але у Вас у Львові, може, це й інакше? Наприклад, Огоновська тільки з'явилася у нас на початку і більше ми її не бачили. Десь треба там у Вас на місці це вяснити.

Що стосується різних формальностей і процедури захисту, то поки що не слід на це витрачати нервів. Сама процедура попередньої експертизи забирає досить часу, і тоді всі ці питання й будемо вирішувати. [...] Будемо міркувати разом, не поспішаючи. Спокійно закінчіть роботу, пильнуйте, щоб робота була якомога глибшою і цікавішою. Решта буде дороблятися одночасно з врахуванням тих зауважень, які виникнуть під час обговорення. Дещо уточниться вже під час перекладу. Питання правопису — то дрібниці.

А. Содоморі слід було б узагальнити свої спостереження в ділянці перекладу античної літератури у вигляді дисертації. Це важлива перекладознавча проблема — одночасно й витримати філологічний підхід до пам'ятки світової літератури і подати цей твір доступним для художньо-естетичного рівня сучасного читача.

Поїздка моя до Москви була мало ефективною — все найновіше і цікаве з літературних надходжень спочатку має вилежатися у місцевих читачів. До того ж і погода була дуже поганою.

Пробачте, що відповідаю на такому папірці. Сиджу на черговому безмістовному засіданні, під рукою нема більш нічого.

Бувайте здорові. Працюйте спокійно, однаково рада ще не перезатверджена.

Вітайте своїх рідних.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

Шановна Роксоляно Петрівно!

Дуже прикро, що Ви захворіли. Сподіваюсь, що найближчим часом Вам пощастить вилікуватися.

У мене була розмова з О. І. Чередниченком. Він сказав, що скоро збирається організувати обговорення Вашої дисертації. У нього самого склалася думка цілком позитивна, і він вважає, що будуть рекомендувати. Здивувався, що мені дисертацію не було направлено, і став просити, щоб я теж прочитав.

Олександр Іванович радився зі мною відносно того, з якого профілю можна рекомендувати її до захисту. Погодився, що найдоцільніше, щоб це були германські мови і теорія перекладу. Він розраховує, що буде Вашим офіційним опонентом. Якби стан Вашого здоров'я дозволив, то обговорення могло б відбутися навіть десь на початку грудня. Я не зовсім впевнений, але здається, коли рада звертатиметься до ВАК'у за дозволом на цей захист, то потрібен буде примірник автореферату (на машинці).

Треба до захисту остаточно підібрати, кого запросити додатково до складу ради як перекладознавців (3 доктори наук) і кого офіційними опонентами зі сторони (2 доктори наук) та куди послати на зовнішній відзив (якийсь університет, ні в якому разі не педінститут).

Наказу з ВАК'у з затвердженням персонального складу ради і досі ще немає, тому вона не може зібратися, щоб хоч прийняти вже готові дисертації. Справа в тому, що документи про це треба було відвезти до Москви особисто, і нібито Семенець мав це зробити, але чомусь передумав і послав їх поштою.

О. І. Чередниченко комплектує ту частину ради філологічного факультету, яка має приймати до захисту кандидатські дисертації з теорії перекладу. Головою її є Маргарита Олександрівна Карпенко — русистка. Олександр Іванович повинен бути заступником голови і брати на себе всю ту роботу ради, яка б була зв'язана з перекладознавством.

Оскільки Юрій Іванович Шевчук, давно закінчивши дисертацію, більш-менш вільний, я порадив Петрові Олексійовичу Беху використати його для зв'язків з перекладачами і збору матеріалів для тієї монографії, що ми колись разом задумали. Петро Олексійович не заперечував, і Юрій Іванович зв'язався з Іваном Драчем, Дмитром Павличком і ще деким. Реакція їх була в основному позитивна, але налякав довгий перелік питань, і тому вони обіцяли зустрітись для інтерв'ю не раніше кінця року.

Юрій Іванович ходив у «Весвіт», де лежить уже частина зібраного Вами матеріалу. Йому сказали, що з радістю його надрукували б, коли б там не були представлені постаті лише так би мовити «одного регіону» республіки. Я це з самого початку передбачав, і тому й просив Петра Олексійовича доповнити Ваш матеріал київськими інтерв'ю. Не сподівався, що мої слова лишаться без наслідків так довго. 30-го X в «Літературній Україні» було опубліковано ще кілька перекладів фризських поетів, підготовлених Анатолем Гризуном за моїми підриядниками. Переклад «Заповіту» я відіслав у Вінницю, як було домовлено.

Ще кілька слів з приводу дисертаційних справ. Мені зрозумілі Ваші сумніви і навіть деякі вагання, вони свідчать про те, що Ви відчуваєте велику відповідальність перед майбутніми опонентами і радою. Отже, у всіх випадках, коли Вам доведеться вести розмови з ними з цього приводу, Вам слід триматися з гідністю, певністю, готовністю до полеміки і відстоювання своїх позицій. Розумна людина, навіть бачачи якийсь недолік у Вашій роботі, не поспішатиме з критикою, бо у Вашому захисті зацікавлені всі, причому, мабуть, більше, ніж Ви самі. Республіці потрібні доктори з перекладознавства. Мине ще кілька років, і ВАК не дозволить навіть опонентом запросити доктора, який сам захищав дисертацію з іншої спеціальності.

Але справа не тільки в цьому. Я впевнився, що в дисертаційних обговореннях найменші прояви непевності дисертанта витлумачуються не на його користь. Тому будьте мужні і відважні, і певні того, що і Ви, як фахівець, і Ваша праця цілком заслуговуєте цієї вищої кваліфікаційної оцінки.

Я переніс чергову операцію порівняно легко, але, мабуть, підводить інша підсистема організму, бо почуваю себе постійно дуже кепсько. І вже не ставлю перед собою питання, кидати роботу чи ні, а лише турбуюсь, як дотягти до кінця оцей семестр, коли в мене 10 годин лекцій на тиждень, причому три зовсім нових, нечитаних раніше курси. У всякому разі 1987 рік для мене — рік переломний.

О. М. Старикова на стажуванні. На цей час вона не знайшла ліпшого виходу, як доручити завідування деканові дружині.

Бажаю Вам швидкого одужання, думаю, що, коли Вам стане можливо, Ви можете спокійно й певно їхати на обговорення дисертації.

Вітають Вас і шлють свої щирі побажання мої рідні.

З пошаною

Юрій Жлуктенко

S. a.

Шановна Роксоляно Петрівно!

Статті до Шевченківської енциклопедії повертаю. Зауваження дрібні, переважно технічного характеру. Наприклад, усі енциклопедії обов'язково подають у дужках і ту іншомовну форму прізвища, під якою автор виступав у літературі. Отже, поряд з Скрипник Марія Федорівна треба дати в дужках (Skrypnyk, Mary), не кажучи вже про Морфілла та ін.

У статті про Майфета навряд щоб вмістили згадку про реабілітацію. Та й ніякого матеріалу про його творчу працю після того у Вас немає. Тому, мабуть, обмежтесь згадкою про його роботу в Полтаві і переходьте до праць про переклади Шевченка. Можете, правда, зайти поконсультуватися з цього питання у самій редакції.

«Вісник» — два останні №№ — я Вам висилаю. Їх у нас просто ніхто не замовляє і фактично тираж гине, за винятком того, що розбирають автори. До цього в університеті вже звикли.

Дуже радий, що «Всесвіт» прийняв Вашу статтю. Ніколи б не подумав, що теперішня редакція зважиться на вміщення критичного матеріалу про те, що видане в центрі. До того ж взагалі напрям журналу в основному парадний.

Отже, ми скоро з Вами побачимось, раз Ви будете в Києві. Дзвоніть, будемо раді.

Вітає Вас Наталя. Щире вітання від нас обох Вашій родині.

З пошаною

Ю. Жлуктенко

S. a.

Шановна Роксоляно Петрівно!

Пересилаю Вам запрошення до Польщі від проф. Фісяка. Дуже було б добре, якби Вам пощастило туди з'їздити. Може через Ваше міністерство це легше оформляється, то спробуйте.

Запрошують і мене, але я бачу, що з Академії тут не дуже пускають, тому особливих надій не маю. Добре, якби хоч Муховецькому пощастило туди з'їздити.

Учора телефонував до відділу реклами видавництва «Вища школа». Сказали, що всім книготоргам відповідного листа надіслано, вже замовлення надходять. Отже, Львівський облкниготорг повинен уже був теж його одержати.

Словника нашого ще досі в продажу не бачу. Як тільки одержу, надішлю Вам і Березинським.

Дуже багато роботи. Через місяць здаємо звіт про планову тему за три роки і майже одночасно треба здати до «Наукової думки» рукопис нашої колективної праці про національні варіанти мов.

Вітайте від нас усіх Ваших рідних. Вам особисто щирий привіт від моєї родини і від нашого відділу.

На все добре

Ваш Ю. Жлуктенко

S. a.

Шановна Роксоляно Петрівно!

Ви хотіли, щоб я прочитав Ваш розділ про реалію. Я це зробив.

Загальне вражіння, як від усього, що Ви пишете, — хороше. Імпонує широта підходу, постійне намагання ввести до наукового обігу нові факти, нові імена і джерела. Вам важко триматися холодних канонів сухого наукового стилю, крізь який проривається Ваша поетична натура нестримно і невпинно.

З чисто наукового погляду Ваш розгляд самого поняття реалії і запропонована дефініція дуже цікаві. Мабуть, полеміку з іншими авторами можна було б ще більше розширити. Ви тільки підійшли до аналізу зібраного корпусу реалій, а це — те, що є найбільш цінним і цікавим. Все те, що сказано, — поки що абстраговані міркування.

Зібраний матеріал — це сама мовна реальність, а дійсність завжди багатша за будь-яку теорію. Отже, дуже б хотілося побачити, як Ви розглянете отой цікавий матеріал. Тільки не треба, щоб оті накреслені Вами концепції заздалегідь визначали все, що Ви там побачите. Навпаки, потрібно, щоб ця абстрагована поки що концепція ожила і збагатилася отим реальним матеріалом.

Я не втримався, щоб не зробити деякої стилістичної правки. Але всі ці виправлення — звичайно факультативні, дорадчі.

Єдине, що Вам слід мати на увазі, — це те, що докторська дисертація за своїми жанровими особливостями — це науковий твір, викладений дуже конденсовано, «густо», з великим підтекстом. Будь-які відступи, описи повинні бути органічно вплетеними в загальну тканину твору, інакше вони будуть чужорідними пухлинами. У монографії ще можна дозволити собі описовість, а в дисертації — лише як виняток.

Звичайно, Ви все це знаєте, і я лише нагадую. Поданий на розгляд матеріал — лише «заготовка» і багато з нього не ввійде до остаточного тексту праці. Але ті стильові тенденції повинні вже й тепер відчуватися.

В цілому ж, думаю, що матеріал у Вас збирається цікавий, і буде про що поміркувати і поговорити. Я певен, що Ви це зробите добре.

Як Ви проводите літо? Мені знов не щастить. Не встигла розпочатися моя відпустка, як на мене звідкись налетів вірусний грип і я два тижні пролежав з температурою вище 38,5°. Нарешті грип минув, але лишився ряд ускладнень, і я мушу й далі перебувати в сфері медичних інтересів і засобів.

Відділ мій на очах розпадається, насамперед люди демобілізуються духовно ще до того, як я від них піду. Це сумно. Але, очевидно, так має бути. Бажаю Вам дальших успіхів, насамперед упевненості в тому, що Ви все зможете.

Вітає Вас Зоя Іванівна.

Уклін всім Вашим рідним.

Щиро Ваш Ю. Жлуктенко¹²

R. P. ZORIVCHAK

NOTES ON LANGUAGE IN THE LETTERS OF PROFESSOR YURIY ZHLUKTENKO (To celebrate the 100th anniversary of Professor's birthday)

A collection of letters by Professor Yuriy Zhuktenko to Roksolana Zorivchak is being presented. Professor was the most brilliant scholar in Germanic Studies in Ukraine in the second half of the 20th c. whose aim was to develop and promote Ukrainian Studies. He pioneered in researching the American and Canadian territorial dialects of the Ukrainian language. Professor was the first to contrast the Ukrainian, German and English languages on lexical, grammatical and stylistic levels in the light of current scholarly paradigms. The researcher elaborated the methods of teaching Ukrainian to students of English-language linguistic background. He has also made a substantial contribution to Ukrainian lexicography. He essentially developed the theory, methods and linguostylistics of translation studies analysis, elaborated the principles of researching the history of Ukrainian literary translation. To enrich the Ukrainian translated literature he mastered rarely used languages of limited diffusion — Frisian and Flemish to make translations from those languages. The letters discuss the problems connected with Candidate and Doctoral theses written by Zorivchak, mainly concerning phraseology and translation studies. But they also elucidate social problems of that period (the 60–80-ies of the previous century).

Key words: Yuriy Zhuktenko, the history of Ukrainian linguistics, Ukrainian phraseology, translation studies.

¹² За допомогу у підготовленні матеріалів до публікації складаю щиро подяку асистентів кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка — Олександрі Володимирівні Литвиняк — та доцентів цієї ж кафедри — Тарасові Володимировичу Шмігеру.